

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет правничих наук
Кафедра загальнотеоретичного правознавства та публічного права

Магістерська робота

Освітній ступінь – магістр

на тему: **Правове регулювання Національним банком
України ринку небанківських фінансових послуг**
(**Legal regulation of non-bank financial services market by the National
Bank of Ukraine**)

Виконала: студентка 2-го року навчання

Спеціальності 081 Право

Білойван Анна Павлівна

Керівник Кравченко Н.Г.

кандидат юридичних наук

Рецензент _____

(прізвище, ініціали)

Магістерська робота захищена

з оцінкою _____

Секретар ЕК _____

« _____ » _____ 20 ____ р.

Київ-2021

**Декларація
академічної доброчесності
студента/ студентки НаУКМА**

Я Білоуван Анна Павлівна
студент(ка)₂ (мн) року навчання факультету правничих наук
спеціальність 081 право
адреса електронної пошти a.bilouvan@ukma.edu.ua

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна/магістерська робота на тему « Правове регулювання Національним банком України ринку небанківських фінансових послуг » відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, передбачених пунктами 3.1.1-3.1.6 Положення про академічну доброчесність здобувачів НаУКМА від 07.03.2018 року, зі змістом якого ознайомлений/ознайомена;
- підтверджую, що надана мною електронна версія роботи є остаточною і готовою до перевірки;
- згоден/ згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності, у будь-який спосіб, у тому числі порівняння змісту роботи та формування звіту подібності за допомогою електронної системи Unichesk.
- даю згоду на архівування моєї роботи в репозитаріях та базах даних університету для порівняння цієї та майбутніх робіт.

11.05.21

Дата

Підпис

Білоуван А.П.

Прізвище, ініціали

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 Фінансово-правова характеристика ринку небанківських фінансових послуг	
1.1. Поняття небанківських фінансових послуг.....	7
1.2. Поняття ринку небанківських фінансових послуг та їх види.....	10
1.3. Учасники ринку небанківських фінансових послуг та суб'єкти його регулювання.....	14
РОЗДІЛ 2 Повноваження НБУ у сфері правового регулювання ринку небанківських фінансових послуг	
2.1. Форми правового регулювання НБУ ринку небанківських фінансових послуг.....	23
2.1.1. Ліцензування та реєстрація небанківських фінансових установ.....	23
2.1.2. Нагляд за ринком небанківських фінансових послуг.....	30
2.1.3. Фінансовий моніторинг діяльності небанківських фінансових установ.....	37
2.2. Заходи впливу.....	43
2.3. Захист прав споживачів небанківських фінансових послуг.....	46
РОЗДІЛ 3 Міжнародний досвід та перспективи реформування ринку небанківських фінансових послуг в Україні	
3.1. Міжнародний досвід у сфері правового регулювання ринку небанківських фінансових послуг.....	53
3.2. Правові аспекти, які потребують законодавчого врегулювання.....	56
3.2.1. Кредитування небанківськими фінансовими установами.....	59
3.2.2. Кредитні спілки.....	62

3.2.3. Діяльність ломбардів.....	67
3.2.4. Страхування.....	70
3.3.Аспекти діяльності, які потребують правового регулювання Національним банком.....	75
ВИСНОВКИ.....	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	86

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

Національний банк/ НБУ	Національний банк України
Нацкомфінпослуг	Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг
ЗУ	Закон України
НМДГ	неоподаткований мінімум доходів громадян

ВСТУП

Ринки небанківських фінансових послуг відіграють важливу роль у розвитку економічного благополуччя держави, оскільки задовільняють потреби громадян та малого і середнього бізнесу. Однак розвитку цього ринку значно заважає застаріле та неефективне законодавство, яке сприяло появі на ринку значної кількості недобросовісних фінансових установ та компаній-одноденок, які зловживають неграмотністю суспільства та прогалинами у законодавстві, утворюються виключно для легалізації незаконно отриманих доходів тощо. Довгоочікуваним та суттєвим зрушенням стала ліквідація Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, та перехід частини її повноважень по регулюванню ринку небанківських фінансових послуг до Національного банку у липні 2020 року. Такий перехід повноважень супроводжується переосмисленням підходу до нагляду за учасниками ринку, запровадженням нових вимог до них, прийняттям нового законодавства. Таким чином, усі перелічені фактори зумовлюють *актуальність теми дослідження*.

Практичне та наукове значення роботи полягає у необхідності оцінити характер та наслідки запроваджених змін до законодавства з метою надати правову оцінку реформі та підкреслити питання, які потребують законодавчого удосконалення з боку Національного банку України та Верховної Ради України.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини на ринку небанківських фінансових послуг України після запровадження вказаної реформи, а *предметом* — повноваження Національного банку України у сфері правового регулювання ринків небанківських фінансових послуг.

Відтак *мета* даного дослідження полягає у тому, щоб на підставі порівняльного аналізу законодавства з'ясувати стан державного регулювання ринку небанківських фінансових послуг після вказаної реформи.

Для реалізації вказаної мети необхідно виконати наступні *завдання*:

- 1) З'ясувати фінансово-правову природу ринку небанківських фінансових послуг: визначити поняття ринків небанківських фінансових послуг, визначити учасників таких ринків й органи державного регулювання відповідних ринків тощо;
- 2) Встановити обсяг повноважень та форми правового регулювання ринку небанківських фінансових послуг Національним банком після реформи, а також наслідки змін в регулюванні;
- 3) Дослідити зарубіжний досвід правового регулювання ринків, віднайти переваги та недоліки такого регулювання;
- 4) З'ясувати перспективи подальшого реформування ринку небанківських фінансових послуг, розглянути пропозиції науковців та практиків щодо його вдосконалення.

Наукової літератури з теми дослідження наразі недостатньо, оскільки реформа відбулася менше року тому. Частково тему дослідження щодо необхідності створення нового регулятора зачіпали науковці Унінець-Ходаківська В.П., Костюкевич О.І., Лятамбор О.А., Наумемнкова С.В., Міщенко В.І. Однак переважним джерелом для дослідження стали праці іноземних дослідників, закони і нормативно-правові акти Національного банку України, а також їх проєкти, звіти та документи із баченням регулювання ринків.

У роботі також використовувався ряд *методів* дослідження:

- 1) Метод аналізу та синтезу використовувався для оцінки вказаної реформи як окремого, сукупного явища, так і окремих його складових;
- 2) Статистичний метод використовувався при збиранні та обробці даних по кількості учасників ринку небанківських фінансових послуг, кількості звернень споживачів, виконанні планів НБУ по підготовці нормативно-правових актів тощо;
- 3) Інституційний метод, котрий використовувався при вивченні правового статусу органів державної влади, що здійснюють правове регулювання ринку небанківських фінансових послуг.

РОЗДІЛ 1 Фінансово-правова характеристика ринку небанківських фінансових послуг

1.1. Поняття небанківських фінансових послуг

Для розуміння ринку небанківських фінансових послуг як об'єкту правового регулювання Національного банку України, необхідно для початку з'ясувати сутність самих небанківських послуг. Однак у законодавстві України відсутнє окреме визначення саме небанківських фінансових послуг як виду фінансових послуг, хоча цей термін часто зустрічається, наприклад, у 5 розділі Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», який має назву «Завдання і повноваження Національного банку України у сфері державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг»[1]. Відсутність визначення викликає ряд проблем, оскільки існують очевидні відмінності не лише у суб'єкті надання таких послуг, але й у вимогах і особливостях надання цих послуг на ринку, про що йтиметься далі.

У Законі України «Про фінансові послуги та державне регулювання фінансових послуг» міститься визначення поняття фінансова послуга. Так, згідно п. 5 ч. 1 ст. 1 вказаного Закону,

фінансова послуга - операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, - і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів.

При цьому під фінансовими активами, згідно п. 5 ч. 1 ст. 1 вказаного Закону, слід розуміти «кошти, цінні папери, боргові зобов'язання та право вимоги боргу, що не віднесені до цінних паперів». У редакції Закону, що набуває чинності із 01.07.2021, словосполучення “цінні папери” замінено на “фінансові інструменти” - поняття більш широке [2]. Види фінансових

інструментів наведені у ч. 1 ст. 7 ЗУ “Про ринки капіталу та організовані товарні ринки”, до них належать цінні папери, опціони, ф’ючерси, свопи, форварди тощо [3].

Дещо інакше сформульоване визначення фінансових послуг у проєкті Закону України “Про фінансові послуги та фінансові компанії”, який, цілком ймовірно, буде прийнятий Верховною Радою України, а саме як “операція або декілька операцій, пов’язаних однією правовою метою, з фінансовими засобами, що здійснюються в інтересах осіб, інших ніж надавач такої фінансової послуги, а також послуги, прямо визначені спеціальними законами як фінансові послуги” [4].

Проте обидва визначення фінансових послуг є надто загальними і не дають змогу розмежувати банківські і небанківські фінансові послуги, відтак таке розмежування слід проводити на підставі інших положень законів. Очевидно, що ключовим у їх розрізненні є суб’єкт їх надання.

Відповідно до вже згаданого Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», а саме п. 1 ч. 1 ст. 1,

фінансова установа - юридична особа, яка відповідно до закону надає одну чи декілька фінансових послуг, а також інші послуги (операції), пов’язані з наданням фінансових послуг, у випадках, прямо визначених законом, та внесена до відповідного реєстру в установленому законом порядку. До фінансових установ належать банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг, а у випадках, прямо визначених законом, - інші послуги (операції), пов’язані з наданням фінансових послуг.

Із вказаного визначення стає зрозуміло, що логічно віднести до небанківських фінансових послуг усі фінансові послуги, які компетентні надавати інші ніж банки фінансові установи. Дане припущення також підтверджується хоча й неофіційно закріпленим, але сформульованим Національним банком України визначенням небанківських фінансових установ як «юридична особа, яка відповідно до законодавства України не є

банком, надає одну або кілька фінансових послуг та яку внесено до відповідного державного реєстру фінансових установ у порядку, встановленому законодавством України» [5, с. 296].

Однак деякі фінансові послуги можуть надаватися як банком, так й іншими фінансовими установами, що підтверджується ч. 4 ст. 47 ЗУ “Про банки і банківську діяльність” [6]. Даний факт утворює певні складнощі у класифікації послуг на банківські та небанківські, тож слід для початку з’ясувати які ж саме послуги є виключно банківськими. У п. 14 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» зазначено, що фінансовими послугами вважаються банківські послуги, визначені у ЗУ “Про банки і банківську діяльність”, де у ч. 2 ст. 47 їх визначено:

- 1) залучення у вклади (депозити) коштів та банківських металів від необмеженого кола юридичних і фізичних осіб;
- 2) відкриття та ведення поточних (кореспондентських) рахунків клієнтів, у тому числі у банківських металах, та рахунків умовного зберігання (ескроу);
- 3) розміщення залучених у вклади (депозити), у тому числі на поточні рахунки, коштів та банківських металів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик [6].

Слід відзначити, що у проєкті Закону України “Про фінансові послуги та фінансові компанії” банківські послуги як вид фінансових послуг вже прямо не передбачені.

Враховуючи той факт, що банківські послуги як різновид фінансових послуг мають право надавати виключно банки, що підтверджується ч. 3 ст. 47 ЗУ “Про банки і банківську діяльність”, однак таких обмежень немає щодо інших фінансових послуг, їх можна було б віднести до небанківських. Однак, знову ж таки, використання терміну “небанківський” створюватиме ілюзію, що всі такі послуги можуть надаватися виключно небанківськими фінансовими установами, а тому формулювання такого терміну є змістовно некоректним. Окрім того, в багатьох законах, які регулюють надання

фінансових послуг, встановлено загальні вимоги як до банків, так і небанківських фінансових установ.

Відтак для початку в Законі України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” слід було б сформулювати визначення небанківських фінансових установ, аби підкреслити їх відмінність від банків, і не оперувати в інших законах та підзаконних актах терміном, котрий нормативно чітко не визначений. Визначення цьому терміну буде запропоновано у наступних підрозділах. Надалі слід закріпити у Законі України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” виключний перелік послуг, котрі можуть надаватися тільки банками.

Через таку проблему виникає також неможливість використання терміну “ринки небанківських фінансових послуг”. Коректніше було б використовувати термін “ринки фінансових послуг, що надаються небанківськими фінансовими установами”. Хоча такий термін і є надто громіздким, він більш правильно передає природу вказаних правовідносин.

Дана пропозиція також підтверджується міжнародним досвідом, наприклад, у Council Regulation (EC) № 2223/96 Ради Європейського Союзу відсутнє розмежування банківських і небанківських фінансових послуг, проте сам по собі ринок фінансових послуг поділяється на сектори саме за суб’єктом їх надання [7, 44 с.].

1.2. Поняття ринку небанківських фінансових послуг та їх види

Ринок фінансових послуг складається із широкого кола правовідносин, сутність яких полягає у здійсненні операцій із фінансовими засобами спеціальними суб’єктами в інтересах третіх осіб. Нормативне визначення цього поняття закріплено у п. 6 ч. 1 ст. 1 Закону України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”, де ринок фінансових послуг визначено як “сфера діяльності учасників ринків фінансових послуг з метою надання та споживання певних фінансових послуг”. Таке визначення не є надто вдалим,

оскільки відсилає щонайменше до двох інших визначень — поняття фінансових послуг та поняття учасників ринків фінансових послуг. Тож у науковій літературі пропонують дещо інше визначення поняття ринку фінансових послуг, а саме

система економічних відносин, що виникають між його прямими учасниками при формуванні попиту і пропозиції на специфічний продукт - фінансові послуги, які пов'язані з процесом купівлі-продажу, розподілу та перерозподілу фінансових активів, які знаходяться у власності економічних суб'єктів національної, регіональної і світової економіки [8, с.13].

Визначення ринку небанківських послуг, як і самого поняття небанківських послуг, у законодавстві відсутнє. Виходячи із проаналізованої у попередньому підрозділі інформації, стає зрозуміло, що специфіка ринку небанківських фінансових послуг полягає у суб'єкті надання таких послуг — небанківських фінансових установах. Сам по собі ринок небанківських фінансових послуг є сектором або субінститутом загального ринку фінансових послуг, оскільки є вужчим поняттям і в законодавстві до них застосовано однакові загальні вимоги. Ринок небанківських фінансових послуг можна було б, наприклад, визначити як систему правовідносин, сутність яких полягає у здійсненні операцій із фінансовими ресурсами підприємствами, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг в інтересах третіх осіб.

У науковій літературі також пропонується ряд визначень цьому поняттю. Так, наприклад, кандидат юридичних наук Анастасія Попова визначає ринок небанківських фінансових послуг як

сегмент фінансового ринку, що складається із системи економіко-правових відносин, які виникають між небанківськими організаціями та іншими учасниками ринку небанківських фінансових послуг щодо надання фінансових послуг (крім банківських), спрямовані на формування і використання власних та (або) залучених фінансових активів у сфері суспільного виробництва, та підлягають державному регулюванню [9, с. 146].

Види ринків небанківських фінансових послуг можна класифікувати за різними критеріями. Згідно п. 6 ч. ст. 1 ЗУ “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” до ринку фінансових послуг належать ринки “банківських послуг, страхових послуг, інвестиційних послуг, капіталу та інших видах ринків, що забезпечують обіг фінансових активів”. Однак в залежності

від виду фінансової послуги, перелік яких закріплено у ст. 4 вказаного Закону, можна виділити:

1) Валютний ринок. Даний ринок включає надання послуг щодо торгівлі валютними цінностями (національною та іноземною валютою). На ринку небанківських фінансових послуг така діяльність здійснюється у пунктах обміну валют, а також операторами поштового зв'язку.

2) Ринок фінансового лізингу. На даному ринку здійснюються правовідносини щодо надання лізингодавцем (не)спеціально придбаного майна у користування лізингоодержувачеві. Як вже було з'ясовано у попередніх підрозділах, така діяльність може здійснюватися як спеціально створеною фінансовою установою, основним видом діяльності якої є укладення договорів лізингу (лізингові компанії), так і суб'єктів господарювання, які не є фінансовими установами, але мають право надавати такий вид послуг.

3) Ринок надання коштів у позику, в тому числі і на умовах фінансового кредиту. Даний ринок є дуже широким і включає діяльність як ломбардів із надання кредитів під заставу певного майна, так і діяльність кредитних спілок із надання кредитів її учасникам, а також звичайними фінансовими установами.

4) Ринок надання гарантій. Даний ринок пов'язаний із правовідносинами, що виникають на підставі укладення між гарантом (фінансовою установою) та принципалом договору, згідно якого гарант зобов'язується сплатити грошове зобов'язання третій особі у разі порушення принципалом умов зобов'язання.

5) Ринок послуг із переказу коштів. На даному ринку виникають правовідносини, пов'язані із здійсненням фінансовими установами або операторами поштово зв'язку переказів коштів в національній валюті без відкриття рахунків в інтересах клієнтів.

6) Ринок страхування. Даний вид правовідносин виникає між сторонами на підставі договору страхування, сутність якого полягає у обов'язку страховика виплатити

страхувальникові певні кошти у разі настання страхового випадку, а страхувальник натомість зобов'язується сплачувати страхові платежі.

7) Ринок факторингу. Даний ринок пов'язаний із правовідносинами, що виникають на підставі договору факторингу, згідно якого певна фінансова установа за обумовлену сторонами плату передає клієнтові грошові кошти, а клієнт відступає своє право грошової вимоги до боржника. Така послуга є доволі популярною і може надаватися як спеціально створеними факторинговими компаніями, так і звичайними фінансовими установами. Популярність факторингу як різновиду фінансової послуги зумовлена тим, що він забезпечує оптимізацію оборотних засобів, а тому сприяє покращенню фінансового стану будь-якого підприємства. У якості клієнтів можуть виступати й самі фінансові компанії, наприклад, страховики, які часто укладають договори факторингу, аби запобігти тривалим судовим процесам щодо повернення коштів в порядку регресу.

Дещо інший підхід до розуміння структури ринку небанківських фінансових послуг пропонується у літературі. Так, наприклад, науковці Унінець-Ходаківська В. П., Костюкевич О. І., Лятамбор О. А. пропонують розглядати фінансові послуги в контексті:

1) грошового та валютного ринку:

- Ринок фінансових послуг кредитних спілок;
- Ринок фінансових послуг ломбардів;
- Фінансові послуги на валютному ринку [8, с.113-199].

2) ринку капіталів:

- Фінансові послуги з перейняття ризику страховими компаніями;
- Ринок фінансових послуг лізингу;
- Фінансові послуги міжнародних фінансових організацій та установ [8, с. 200–302].

Такий розподіл є значно вдалішим, оскільки він вважається класичним, а діяльність фінансових установ зрідка зводиться виключно до надання однієї конкретної фінансової послуги, а тому й ринки, на яких вони здійснюють свою діяльність, можуть бути різними. Щоправда з 01.07.2021 набуває чинності нова редакція Закону України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”, у якій інакше викладено повноваження Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, а саме у п. 1-2 ч. 1 ст. 21 передбачено, що державне регулювання ринку капіталів здійснюється виключно Комісією [2]. Відтак за такої класифікації видів послуг складається враження, що регулятором у питаннях страхування та лізингу виступає Комісія, проте це не так.

Окрім того, хоча структурно допоміжні послуги не є частиною ринку небанківських фінансових послуг, оскільки надаються підприємствами без статусу фінансових установ, вони посідають значне місце на цьому ринку. Такі допоміжні послуги надаються компаніями з надання допоміжних послуг, котрі, згідно п. 15 ч. 1 ст. 1 ЗУ “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”, виступають як “юридична особа, яка не є фінансовою установою, діяльність якої полягає в наданні послуг з інформаційних технологій, володіння або управління майном, з обробки даних або будь-яких подібних послуг, які необхідні для здійснення фінансовою установою діяльності з надання фінансових послуг”. До таких компаній можуть належати, наприклад, аудиторські фірми, що здійснюють зовнішній аудит фінансової установи, установи, що здійснюють оцінку вартості майна тощо.

1.3. Учасники ринку небанківських фінансових послуг та суб'єкти його регулювання

Ринок небанківських фінансових послуг складається з широкого кола посередників, що надають різного роду фінансові послуги, тим самим мобілізуючи фінансові активи клієнтів.

Перелік учасників ринку небанківських фінансових послуг закріплено у п. 7 ч. 1 ст. 1 ЗУ “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”, серед них

особи, які відповідно до закону мають право надавати фінансові послуги на території України; особи, які провадять діяльність з надання посередницьких послуг на ринках фінансових послуг; об'єднання фінансових установ, включені до реєстру саморегульованих організацій, що ведеться органами, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг; клієнти.

До учасників ринку небанківський фінансових послуг слід було б віднести небанківські фінансові установи, але як вже йшлося у попередніх підрозділах, таке визначення хоча й вживається у законах та інших нормативно-правових актах, нормативно воно не визначене. Аналізуючи чинне законодавство та проєкт Закону України “Про фінансові послуги та фінансові компанії”, небанківські фінансові установи можна було б визначити, наприклад, як юридичні особи, виключним видом діяльності котрих є надання фінансових послуг в порядку та на умовах, визначених у нормативно-правових актах України. Таке визначення дозволяє розмежувати небанківські фінансові установи із іншими фінансовими установами на підставі ознаки виключності їх діяльності. Так, наприклад, для банків основним видом діяльності є надання банківських послуг, а фінансові послуги можуть надаватися за бажанням.

Фінансові послуги можуть надаватися не лише індивідуально певною установою, але й небанківськими фінансовими групами, які і є наступник учасником ринку. У п. 19 ч. 1 ст. 1 ЗУ “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” визначає їх як “група юридичних осіб, які мають спільного контролера (крім банку), що складається з двох або більше фінансових установ, у якій небанківська фінансова установа (небанківські фінансові установи) здійснює переважну діяльність”.

Окрім того, фінансові послуги можуть надаватися й особами, які не є фінансовими установами (тобто не мають відповідної ліцензії на здійснення такої діяльності), але мають право надавати фінансові послуги. Аналізуючи дані з

Реєстру осіб, які не є фінансовими установами, але мають право надавати фінансові послуги, можна дійти висновку, що переважно до них належать особи, що надають послуги з фінансового лізингу, а також меншою мірою послуги із переказу коштів [10].

Саморегулівні організації як учасники ринку небанківських фінансових послуг становлять певні неприбуткові об'єднання інших учасників, що створюються з метою захисту прав учасників таких об'єднань та інших учасників ринку, а також задля здійснення співпраці із органами державної влади, що здійснюються регулювання ринку небанківських фінансових послуг. Даний факт підтверджується п. 9 ч. 1 ст. 1 ЗУ “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”. Окрім того, у вказаному положенні зазначено, що таким організаціям делегується “розроблення і впровадження правил поведінки на ринках фінансових послуг та/або сертифікації фахівців ринку фінансових послуг”.

Окрім того, учасників можна розрізнити за конкретним видом фінансових послуг, які вони надають. У п. 1 ч. 1 ст. 1 ЗУ “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” виділяють “кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії”.

Науковці Унінець-Ходаківська В.П., Костюкевич О.І., Лятамбор О.А. пропонують розділяти небанківські фінансові установи на небанківські кредитні інститути: кредитні спілки, ломбарди, лізингові та іпотечні компанії, та контрактні фінансові інститути: страхові компанії, інвестиційні фонди, пенсійні фонди, торгівці цінними паперами, довірчі товариства, фінансові установи у будівництві [8, с. 17].

Також до учасників ринку фінансових послуг належать особи, які провадять діяльність з надання посередницьких послуг, державне регулювання яких здійснюється Національним банком. Згідно п. 29 ч. 1 ст. 1 ЗУ “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”, суть такої діяльності

передбачає “...консультування, експертно-інформаційні послуги, роботу з підготовки, укладення та виконання (супроводження) договорів про надання фінансових послуг, інші послуги, визначені законами з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг”. До них належать так звані брокери, наприклад страхові та перестрахові брокери, в тому числі брокери-нерезиденти, страхові агенти, кредитні брокери тощо.

Останнім учасником ринку фінансових послуг є клієнт, що у п. 7-2 ч. 1 ст. 1 ЗУ “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” визначається як “фізична особа (у тому числі споживач фінансових послуг), фізична особа — підприємець або юридична особа, яка отримує або має намір отримати фінансову послугу”.

Дещо новий підхід до розуміння учасників ринку небанківських фінансових послуг пропонується у проєкті Закону України “Про фінансові послуги та фінансові компанії”. Поряд із терміном “фінансова установа”, який змістовно не зазнав зміну у порівнянні із чинним визначенням, у проєкті пропонується термін “фінансова компанія”, котра, згідно ч. 1 ст. 27 визначається як “фінансова установа, яка на підставі ліцензії на діяльність фінансової компанії може здійснювати діяльність з надання одного або декількох з таких видів фінансових послуг...”.

Перелік, котрий передбачено у законі, є вужчим від загального переліку фінансових послуг. Так, аналізуючи це положення та положення ч. 1 ст. 4 проєкту, доходимо висновку, що фінансові компанії, на відміну від фінансових установ, не мають права здійснювати діяльність із страхування; залучення коштів, що підлягають поверненню; фінансові послуги, що надаються в межах професійної діяльності на ринках капіталу. Окрім того, в проєкті закону окремо врегульовано діяльність ломбардів, які у ч. 1 ст. 28 визначені як різновид фінансових установ.

Так, у проєкті Закону запроваджуються загальні вимоги щодо надання фінансових послуг усіма фінансовими установами, проте особливості діяльності та нагляду передбачені лише щодо окремих фінансових компаній та ломбардів. Тобто

вимоги щодо ліцензування, розміру статутного капіталу, порядку здійснення пруденційного нагляду та інспекційних перевірок, заходів впливу і т. д. фактично не застосовуються до страхових компаній, кредитних спілок та фінансових компаній, що здійснюють діяльність із залучення коштів, що підлягають поверненню. Ймовірно ідея законодавця полягає у тому, що ці питання мають бути врегульовані у відповідних Законах України “Про страхування”, “Про кредитні спілки”, “Про споживче кредитування” тощо. Проте таке розмежування має сенс лише якщо щодо вказаних надавачів послуг будуть застосовані якісь інші вимоги до ліцензування та порядок здійснення нагляду.

Хоча й не є учасниками ринку, але відіграють важливе значення у ефективності його функціонування державні регулятори. Важливість їх діяльності насамперед зумовлена потребою створення якісних механізмів захисту прав споживачів фінансових послуг, створення на ринку умов добросовісної конкуренції, забезпечення кращого інвестиційного потенціалу держави в цілому.

Наразі регулювання ринку небанківських фінансових послуг здійснюється лише двома органами державної влади – Національним банком України та Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку. З 1 липня 2020 року набула чинності реформа, внаслідок якої було ліквідовано спеціальний орган — Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, а її повноваження перейшли до Національного банку України та Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку як до правонаступників. Вказана реформа відбулася на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг» [11]. Необхідність прийняття вказаного Закону, відповідно до пояснювальної записки до законопроекту, зумовлена потребою

підвищення ефективності системи державного регулювання фінансових ринків шляхом внесення змін до чинного законодавства, спрямованих на припинення дублювання функцій національних регуляторів з ліцензування, контролю та нагляду, спрощення та прозорості прийняття управлінських рішень у цій сфері,

покращення умов ведення бізнесу з одночасним посиленням відповідальності суб'єктів ринку [12].

Згідно пояснювальної записки до проєкту закону, на Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг покладаються повноваження щодо «регулювання та нагляду у системі накопичувального пенсійного забезпечення, регулювання та нагляду за функціонуванням фінансово-кредитних механізмів і управлінні майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю» на Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку, а всі інші повноваження — на Національний банк України [12]. Втім, у ч. 1 ст. 21 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» дещо інакше викладено повноваження, а саме зазначено, що Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку з-поміж іншого здійснюється державне регулювання ринків фінансових послуг «щодо ринків цінних паперів та похідних (деривативів), професійної діяльності на ринку цінних паперів...». Однак тема даного дослідження охоплює правове регулювання ринку лише Національним банком, тому детальніше повноваження Національної комісії не розглядатимуться.

Національний банк України, як і його попередниця Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, підпорядкований Президенту України і підзвітний Верховній Раді України, що підтверджується ч. 1 ст. 51 Закону України «Про Національний банк України» [13] та п. 1 Указу Президента України Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 23.11.2011 [14].

Хоча у законодавстві не конкретизовано щодо яких конкретних небанківських фінансових послуг Національний банк здійснює державне регулювання, аналіз чинного законодавства дозволяє дійти висновку, що до них належать послуги із торгівлі валютними цінностями, фінансового лізингу, надання коштів у позику, в тому числі і на умовах фінансового кредиту, надання гарантій, переказ коштів, послуги у сфері страхування, факторинг, банківські послуги.

Для регулювання небанківського фінансового сектору Правлінням Національного банку на підставі ч. 6 ст. 17 Закону України “Про Національний банк України” було утворено Комітет з питань нагляду та регулювання діяльності ринків небанківських фінансових послуг. Основним нормативним актом в питаннях регулювання діяльності даного Комітеті є Положення про Комітет з питань нагляду та регулювання діяльності ринків небанківських фінансових послуг, затверджене рішенням Правління НБУ.

Відповідно до 3 розділу вказаного Положення, Комітет складається із Голови Комітету, котрий за сумісництвом є заступником Голови Правління НБУ, двох заступників (директор Департаменту ліцензування та Директор Департаменту нагляду за страховим ринком), а також членів Комітету, котрі також є директорами департаментів у складі Комітету, а саме Департаменту виїзних перевірок, Юридичного департаменту, Департаменту фінансового моніторингу, Департаменту методології регулювання діяльності небанківських фінансових установ, Департаменту фінансової стабільності [15].

До основних завдань Комітету, відповідно до п. 4 Положення, належать сприяння вдосконаленню законодавства у сфері регулювання небанківського фінансового ринку, застосування заходів впливу та штрафних санкцій до учасників фінансових правовідносин, їх реєстрація та ліцензування. Особливої уваги у Положенні приділено захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг, що, відповідно до пояснювальної записки до законопроекту, взагалі було одним із основних напрямків реформування [12].

За Національним банком, відповідно до п. 3-5, 7 ч. 1 ст. 28 Закону України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” лишаються повноваження щодо визначення порядку та умов видачі, зупинення та поновлення ліцензій, їх анулювання, встановлення розміру плати за здійснення цих операцій а також вимог

до осіб, які мають намір провадити/провадять діяльність з надання фінансових послуг, включаючи вимоги до їх структури власності, системи корпоративного

управління, управління ризиками та внутрішнього контролю, умови провадження діяльності з надання фінансових послуг, здійснення яких потребує відповідної ліцензії (ліцензійні умови), та порядок контролю за їх додержанням;

установлює обов'язкові критерії і нормативи достатності капіталу та платоспроможності, ліквідності, прибутковості, якості активів та ризиковості операцій, додержання правил надання фінансових послуг та інші показники і вимоги, що обмежують ризики за операціями з фінансовими активами;

встановлює обмеження на суміщення надання певних видів фінансових послуг

Тобто Комітет переважно виконує саме наглядову та каральну функції, а з питань запровадження законодавчих вимог та процедур щодо ліцензування та реєстрації має лише дорадчі повноваження. Тобто загалом нормотворча функція лишається саме за Національним банком.

Якщо ж порівнювати об'єм повноважень НБУ та ліквідованої Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, вони є ідентичними, окрім як тих, що перейшли до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

Окрім вказаних органів, у ч. 1 ст. 21 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» зазначено, що «антимонопольний комітет України та інші державні органи здійснюють контроль за діяльністю учасників ринків фінансових послуг та отримують від них інформацію у межах повноважень, визначених законом». Завдання Антимонопольного комітету України полягає у забезпеченні добросовісної конкуренції, а також економічної конкуренції на ринку небанківських фінансових послуг.

Підсумовуючи викладене у даному розділі, під час дослідження було виявлено змістовно неправильне використання у законодавстві поняття небанківських фінансових послуг, і як наслідок було запропоновано власне визначення і вирішення цієї проблеми шляхом заміни поняття небанківських фінансових послуг на послуги, що надаються небанківськими фінансовими установами.

Також у розділі було схарактеризовано природу та поняття ринків небанківських фінансових послуг, визначено їх види та з'ясовано які підходи до класифікації запропоновані науковцями, які з них доцільно використовувати. Окрім того, було наведено перелік послуг, які надаються на тих чи інших ринках, сформульовано їх загальні риси та особливості.

Наприкінці було з'ясовано які суб'єкти належать до учасників ринків фінансових послуг та їх правовий статус, суб'єкти які виконують допоміжну функцію. Також було визначено які органи державної влади мають статус державних регуляторів ринку небанківських фінансових послуг, які повноваження вони мають, які відмінності у їх статусі та об'ємі повноважень у порівнянні із попереднім регулятором.

РОЗДІЛ 2 Повноваження НБУ у сфері правового регулювання ринку небанківських фінансових послуг

2.1. Форми правового регулювання НБУ ринку небанківських фінансових послуг

Згідно п. 10 ч. 1 ст. 1 ЗУ “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”, державне регулювання ринків фінансових послуг — це “здійснення державою комплексу заходів щодо регулювання та нагляду за ринками фінансових послуг з метою захисту прав та інтересів клієнтів фінансових установ, фізичних осіб - підприємців, які надають фінансові послуги, та запобігання кризовим явищам”.

До основних форм правового регулювання ринку фінансових послуг законодавець, відповідно до ст. 20 “Закону України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” відносить:

- 1) ведення державних реєстрів фінансових установ і реєстрів осіб, які не є фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги, та ліцензування діяльності з надання фінансових послуг;
- 2) нормативно-правового регулювання діяльності фінансових установ;
- 3) нагляду за діяльністю учасників ринків фінансових послуг (крім клієнтів);
- 4) застосування органами, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг заходів впливу;
- 5) проведення інших заходів з державного регулювання ринків фінансових послуг

2.1.1. Ліцензування та реєстрація небанківських фінансових установ

Національний банк України, відповідно до ч. 2 ст. 34 Закону України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”

повноважний провадити ліцензування діяльності установ та осіб, котрі надають наступні фінансові послуги:

1. «торгівля валютними цінностями;
2. залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення;
3. фінансовий лізинг;
4. надання коштів у позику, в тому числі і на умовах фінансового кредиту;
5. надання гарантій;
6. переказ коштів;
7. у сфері страхування;
8. факторинг»

У порівнянні із повноваженнями Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, даний перелік є більш деталізованим і вичерпним. Так, Національна комісія була повноважна ліцензувати діяльність фінансових установ у межах чотирьох видів фінансових послуг:

1. «страхової діяльності;
2. діяльності з надання послуг накопичувального пенсійного забезпечення;
3. надання фінансових кредитів за рахунок залучених коштів;
4. діяльності з надання будь-яких фінансових послуг, що передбачають пряме або опосередковане залучення фінансових активів від фізичних осіб» [14].

Із останнього пункту вбачається, що під його дію може підпадати широке коло фінансових послуг.

Загалом наразі процедура ліцензування та вимоги до заявників не зазнали значних законодавчих змін, проте деякі позитивні зрушення вже наявні. Насамперед слід відзначити той факт, що законодавець сформулював принципи здійснення ліцензування, особливу увагу серед яких хочеться приділити п. 2 ч. 1 ст. 34, де зазначено, що ліцензування має здійснюватися на підставі “комплексного аналізу, який передбачає всебічний аналіз Національним банком України кожної особи для прийняття щодо неї рішень у сфері ліцензування”. Дещо детальніше вказане положення розкрито у п. 2 ч. 1 ст. 29 відповідного Закону,

згідно якого "... здійснювані наглядові дії мають враховувати обставини та умови конкретної ситуації (включаючи розмір юридичної особи, види здійснюваної нею діяльності та притаманні їй ризики, фінансовий стан юридичної особи та власників істотної участі в ній)". Таке положення спрямоване на розвантаження надмірної зарегульованості у секторах ринку небанківських фінансових послуг, які характеризуються меншими ризиками для їх клієнтів.

Процедура ліцензування розпочинається із звернення заявника із заявою про видачу ліцензії затвердженого зразка, до якої додаються передбачені спеціальним законодавством документи, перелік яких залежить від виду діяльності, ліцензування якої запитується. На жаль, досі не було розроблено спеціального законодавства щодо регулювання діяльності, наприклад, ломбардів, а закони "Про кредитні спілки" або "Про страхування" є застарілими і взагалі не містять відповідного положення, тому такого спеціального законодавства наразі немає. Цікавим нововведенням, передбаченим ч. 2 ст. 35 ЗУ "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" є повноваження Національного банку "вимагати від заявника надання додаткової інформації або документів для уточнення відомостей, які містяться в поданих документах, з наведенням обґрунтування у потребі такої інформації/документів". За результатами розгляду заяви Національний банк може прийняти одне з трьох рішень - залишити заяву без розгляду, прийняти рішення про видачу або про відмову у видачі ліцензії.

Наступною позитивною зміною є скорочення строків залишення заяви без розгляду з 30 робочих днів до 10 (ч. 4 ст. 35 ЗУ «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг) та скорення строку видачі ліцензії з 5 днів до 1 (ч. 1 ст. 38 того ж ЗУ).

Безперечною перевагою є нововведення щодо об'єднання процесу видачі ліцензії та за потреби внесення запису про фінансову установу до Державного реєстру фінансових установ або реєстру осіб, які не є фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги, оскільки таким чином заявник не потребує подавати збирати декілька окремих пакетів документів і проходити тісно

пов'язані процедури в окремому порядку. Раніше зареєстрована юридична особа мала подати документи на проходження реєстрації як фінансової установи, а потім отримати ліцензію на здійснення певного виду діяльності з надання фінансових послуг.

Із Закону України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” було виключено обов'язкові відомості, які має містити ліцензія. Ймовірно відповідні статті будуть закріплені в межах спеціального законодавства, однак наразі таке відсутнє.

Розділ також було доповнено статтею 38¹, котра передбачає вичерпний перелік підстав анулювання ліцензії. Їх перелік, у порівнянні із попереднім законом, котрий регулював це питання, є ширшим. Отже, новими підставами для анулювання, є пункти 8-10, 12-16 ч. 1 вказаної статті. Пункти 12-15 стосуються порушення вимог законодавства щодо структури власності, ділової репутації, розміру капіталу, розкриття певної інформації. Пункти 10 та 16 передбачають відповідальність за порушення законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та порушення спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій).

Неоднозначною підставою є пункт 9, який передбачає як підставу для анулювання ліцензії ненадання фінансовою установою “жодної фінансової послуги протягом року з дня отримання ліцензії”. З одного боку, дане положення спрямоване на зменшення кількості неактивним фінансових установ, котрі можуть створюватися як фіктивні підприємства без реальної мети надання фінансових послуг. Однак з іншого боку, можуть бути абсолютно різні об'єктивні підстави, через які суб'єкт не здійснює впродовж року діяльність, як, наприклад, вимушений переїзд установи, карантинні обмеження тощо.

Втім, у проєкті Закону України “Про фінансові послуги та фінансові компанії”, п. 7 та 8 ч. 1 ст. 48 також передбачено, що ліцензія підлягає анулюванню якщо фінансова компанія “не розпочала провадження діяльності з надання

фінансових послуг протягом шести місяців з дати отримання ліцензії” або “не провадить діяльності з надання фінансових послуг протягом шести місяців поспіль”. Тобто законодавець притримується підходу щодо необхідності такої підстави і навіть пропонує вдвічі скоротити строк.

Також слід приділити увагу підставі, закріпленій у 8 пункті, згідно якого ліцензія має бути анульована, якщо відбулося:

виявлення факту (фактів) здійснення небанківською фінансовою установою або особою, яка не є фінансовою установою, але має право надавати окремі фінансові послуги, ризикової діяльності, що загрожує інтересам вкладників та/або інших кредиторів такої установи (особи). Перелік ознак ... зазначеної ризикової діяльності, визначається нормативно-правовим актом Національного банку України та оприлюднюється у встановленому законом порядку;

Поняття ризикової діяльності зустрічається у нормативних актах НБУ дуже часто і може мати відносно різні значення, в залежності від виду та особливостей нагляду, що здійснюється. Тому для з'ясування змісту в контексті анулювання ліцензії слід звернутися до п. 9 Положення про застосування Національним банком України заходів впливу у сфері державного регулювання діяльності на ринках небанківських фінансових послуг.

У Положенні відсутнє визначення ризикової діяльності, проте передбачено перелік ознак, “наявність яких є підставою для висновку Національного банку про здійснення ризикової діяльності” [16]. Такі ознаки залежать від безпосередньо здійснюваної фінансовою установою діяльності. До всіх установ застосовується наступна ознака “систематичні порушення законодавства України у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг та реклами у сфері фінансових послуг (щодо реклами, яка вважається недобросовісною рекламою)”. Також у Положенні передбачено особливі ознаки для

1) кредитних спілок (пп. 2 п. 9 Положення):

дострокове повернення внесків (вкладів) членів кредитної спілки на депозитні рахунки пов'язаним із кредитною спілкою особам на умовах, що відрізняються від тих, на яких вони були залучені;

недостатність доходів та/або надмірність витрат унаслідок рішень кредитної спілки ,... що призводить до порушення вимог щодо зменшення ризиків;

штучне (фіктивне/безпідставне) поліпшення фінансового результату та/або викривлення звітності

2) страховиків (пп. 3 п. 9 Положення):

систематичне формування страхових резервів у недостатньому розмірі; учинення двох або більше порушень... обов'язкових критеріїв і нормативів у межах одного звітного періоду;

недостатність доходів та/або надмірність витрат унаслідок рішень страховика, ... що призводить до порушення вимог щодо зменшення ризиків

штучне (фіктивне/безпідставне) поліпшення фінансового результату та/або викривлення звітності.

3) небанківських фінансових установ, які отримали ліцензію на провадження діяльності з надання гарантій (пп. 4 п. 9 Положення):

укладення договорів гарантії, якщо на момент укладення таких договорів гарант не виконує/не виконував обов'язкових фінансових нормативів.

Такий ризик-орієнтований підхід вже застосовується Національним банком до банківського сектору і відтепер і до ринку небанківських фінансових послуг. Детальніше про цей підхід йтиметься у наступних підрозділах.

Слід також відзначити, що попередні ліцензії, які було видано Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, не підлягають анулюванню і лишаються дійсними, що сприяє стабільності та безперервності діяльності на ринку небанківських фінансових послуг попри суттєву зміну органу регулювання.

Наразі Національний банк також працює над підготовкою проекту Положення про визначення умов провадження діяльності з надання фінансових послуг, здійснення яких потребує відповідної ліцензії (ліцензійних умов), котре має замінити чинні Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з надання фінансових послуг, затверджені Кабінетом Міністрів України. Даний проєкт фактично не встановлює жодних нових змін, окрім як запровадження можливості подавати певні документи на отримання ліцензії та проходження реєстрації в електронному вигляді, а також доповнення Положення розділом про анулювання

ліцензії, котрий майже дублює положення ст. 38¹ Закону України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” [17].

У проєкті Закону України “Про фінансові послуги та фінансові компанії” запропоновано запровадити новий підхід до ліцензування фінансових компаній. Аналізуючи ч. 2 ст. 33 проєкту, можна дійти висновку, що ліцензія отримуватиметься не під конкретний вид фінансової послуги, що підлягає під ліцензування, а під здійснення цілого ряду послуг, які установа має намір здійснювати.

Більш того, згідно ст. 36 проєкту, фінансові компанії мають право клопотати про зміну обсягу ліцензії - про її розширення або звуження, тобто про включення до їх ліцензії додаткових фінансових послуг або навпаки їх звуження. Для розширення обсягу компанія повинна відповідати нормативним вимогам. Деяко складніше із процедурою звуження обсягу ліцензії, оскільки виключення окремих послуг для певних видів фінансових компаній можливе лише у разі анулювання ліцензії. Однак звуження обсягу ліцензії може бути й примусовим і відбувається з вичерпного переліку підстав, прямо передбачених у ч. 2 ст. 48 проєкту.

Загалом Національний банк у звіті про ліцензування та реєстрацію підкреслив тенденцію щодо звернення фінансовими установами із клопотанням про добровільне анулювання ліцензій. Таку тенденцію можна спробувати пояснити різними факторами - як переходу функцій регулятора ринку небанківських фінансових послуг до Національного банку із запровадженням нових підходів у нормативно-правових актах, так і з нестабільним матеріальним станом, викликаним карантинними обмеженнями. Так, лише у січні 2021 року Національний банк за ініціативою фінансових установ прийняв 45 рішень про анулювання частини наявних ліцензій та 14 рішень про повне анулювання ліцензій [18].

2.1.2. Нагляд за ринком небанківських фінансових послуг

Нагляд є однією з ключових функцій Національного банку у регулюванні ринку небанківських фінансових послуг, адже нормативне регулювання не є дієвим без ефективних механізмів контролю за його дотриманням. Такий контроль здійснюється у формі безвізного нагляду та інспекційних перевірок. Згідно ч. 3 ст. 29 ЗУ «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», Національний банк здійснює «регулярне проведення оцінки загального фінансового стану небанківської фінансової установи, результатів її діяльності та якості корпоративного управління, системи внутрішнього аудиту (контролю) та управління ризиками, дотримання обов'язкових нормативів та інших показників і вимог, що обмежують ризики за операціями з фінансовими активами».

У Законі, а саме у п. 2 та 4 ст. 29, також було закріплено принципи, керуючись якими Національний банк здійснює свої наглядові повноваження, особливої уваги серед яких заслуговують принцип співмірності та обмеження надмірного регуляторного втручання, оскільки, як вбачається із наведеного нижче аналізу підзаконних актів НБУ, саме ці керівні ідеї лягли в основу нового підходу до регулювання ринку небанківських фінансових послуг.

Принципи співмірності та обмеження надмірного регуляторного втручання передбачають досягнення об'єктивно можливого балансу між регуляторними вимогами та наглядовими діями НБУ. Тобто НБУ має схарактеризувати, які види фінансових послуг містять більше факторів ризику для клієнтів та споживачів, а які — менше, і в залежності від цього ставити різні за жорсткістю регуляторні вимоги, а відтак і зменшити частоту або характер наглядових дій.

Реалізація цих принципів мала наслідком прийняття Правлінням НБУ Положення про встановлення критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від здійснення діяльності учасниками ринку небанківських фінансових послуг, їх суспільну важливість, на підставі яких визначається періодичність проведення планових інспекційних перевірок, та порядок їх застосування. У даному документі

було значною мірою переосмислено попередні вимоги, запроваджені Кабінетом Міністрів України.

По-перше, було переосмислено ступені ризику. Наразі їх існує чотири (раніше було лише три), де перший є найменш небезпечним. Ступінь ризику, згідно п. 8 Положення, визначається за трьома критеріями:

- 1) стан корпоративного управління, управління ризиками та внутрішнього контролю;
- 2) показники діяльності;
- 3) дотримання обов'язкових критеріїв і нормативів достатності капіталу та платоспроможності, ліквідності, прибутковості, якості активів і ризиковості операцій, інших показників і вимог, що обмежують ризики за операціями з фінансовими активами [19].

За кожен з цих критеріїв установі присуджується від 1 до 4 балів. Однак для різних фінансових установ вага балів за однакові критерії відтепер також є різною, що пов'язано із відмінністю притаманних ризиків для кожної галузі. Так наприклад, згідно Положення, вага виконання вимоги щодо дотримання обов'язкових критеріїв і нормативів достатності капіталу та платоспроможності, ліквідності, прибутковості, якості активів та ризиковості операцій, інших показників і вимог становить 50% для стартових компаній, а для кредитних спілок — 60%.

По-друге, у Положенні також було сформульовано новий критерій — ступінь суспільної важливості, котрий також визначається окремо для різних фінансових установ та передбачає різну відсоткову вагу. Серед критеріїв регулятор виділяє “види діяльності, розмір, обсяги (частку) на ринку фінансових послуг, структуру, а також інші показники” (п. 19 Положення).

З практичної точки зору, співвідношення ступеню ризику та групи суспільної важливості впливають на періодичність проведення планових інспекційних перевірок. Щодо найменш ризикових груп, згідно Матриці, наведеної у додатках до Положення, планові перевірки можуть проводитися один раз на п'ять років, а до найбільш ризикових — один раз на рік. Раніше ж до найбільш ризикових

груп перевірки, згідно п. 5 Постанови Кабінету Міністрів України, на підставі якої регулювалося це питання, проводилися один раз на два роки [20].

Окрім вказаного Положення, питання проведення планових інспекційних перевірок регламентується ст. 30 ЗУ “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”. Згідно вказаного положення, Національний банк за результатами встановлення ступеню ризику фінансових установ складає план проведення планових інспекційних перевірок на наступний календарний рік. Більш того, НБУ повідомляє конкретні об’єкти перевірки не пізніше ніж за 10 днів до дня початку перевірки. Раніше планові перевірки могли проводитися не лише відповідно до річних планів, але й на підставі квартальних (п. 2.3 Розпорядження Нацкомфінпослуг) [21].

Планові перевірки, згідно ч. 2 ст. 30 ЗУ “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” проводяться у строк до 30 робочих днів щодо великих підприємств та не більше 10 — щодо малих. У Законі не деталізовано що саме слід розуміти під великим та малим підприємствами. До реформи строки здійснення планової перевірки були вдвічі менші — 15 та 5 робочих днів без можливості подовження строку, причому строки були визначені не у Законі, а у нормативно-правовому акті регулятора, а саме у пп. 5 п. 2.3. Розпорядження Націкомфінпослуг [21].

Згідно річного Плану на проведення інспекційних перевірок учасників ринку небанківських фінансових послуг на 2021 рік, Національний банк планує провести 32 інспекційні перевірки, серед яких “15 страхових компаній, 11 кредитних спілок, 5 фінансових компаній та 1 лізингодавець” [22]. До прикладу, у 2020 році згідно річного плану, Нацкомфінпослуг здійснив 54 інспекційних перевірки, з них 19 щодо страхових компаній, 9 кредитних спілок, 26 фінансових установ [23]. Дана статистика може свідчити про те, що серед фінансових установ найвищий ступінь ризику переважно прослідковується за страховими компаніями.

Деталізація процедури проведення інспекційних перевірок регламентована у Положенні про організацію, проведення та оформлення результатів інспекційних перевірок учасників ринків небанківських фінансових послуг, яке набрало чинності лише 03.03.2021, хоча згідно згаданого вище плану, у першому кварталі 2021 року Національний банк планував провести 6 планових перевірок, а тому виникає питання, чи були вони виконані, і якщо так, на підставі якого документу регулювалася ця процедура.

У Положенні врегульовано питання складу інспекційної групи, тобто кількість і посади осіб, що мають брати участь у проведенні перевірки, їх права та обов'язки, а також права і обов'язки керівників та працівників фінансової установи, щодо якої здійснюється перевірка. Процедура перевірки починається з організаційного етапу, після чого настає етап проведення перевірки і етап оформлення її результатів [24].

Цікаво відзначити 8 розділ Положення, у якому йдеться про інспекційні перевірки в межах нагляду на консолідованій основі. Оскільки Національний банк та Національна комісія з регулювання ринків цінних паперів та фондового ринку фактично є регуляторами одного ринку — ринку небанківських фінансових послуг, трапляються випадки, коли до фінансової групи належать фінансові установи, діяльність яких регулюється одразу обома регуляторами. У такому випадку слід керуватися положенням ч. 2 ст. 16-1 ЗУ «Про фінансові послуги та регулювання ринків фінансових послуг», яка визначає, що наглядові дії здійснюються тим органом, до повноважень якого належить регулювання ринків, на яких здійснюється переважна діяльність фінансової групи. Поняття переважної діяльності розкрито у п. 3 ч. 2 ст. 16-1 вказаного Закону. Національному банку також належить повноваження ініціювати у таких випадках проведення інспекційної перевірки перед Національною комісією, що підтверджується пп. 2 п. 57 Положення. В цілому, документ не містить жодних особливостей, які б сильно відрізнялися від попереднього регулювання, тому детальніше зупинятися на ньому не будемо.

Окрім інспекційних перевірок, НБУ здійснює безвиїзний нагляд за діяльністю учасників ринку небанківських фінансових послуг. Такий нагляд здійснюється на підставі Положення про здійснення Національним банком України безвиїзного нагляду на ринках небанківських фінансових послуг, котре значно відрізняється від попереднього Розпорядження Нацкомфінпослуг.

Із розпорядження Нацкомфінпослуг після реформи 2016 року було виключено 7 розділ про порядок здійснення безвиїзних перевірок [25] і відтоді фактично єдиним нормативно-правовим актом, що регламентував здійснення такої діяльності цією установою лишався ЗУ “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”, а саме ст. 29. На існуванні проблеми неузгодженості ряду законів і як наслідок складнощі зі здійсненням пруденційного нагляду наголошував і сама Комісія у Розпорядженні “Про схвалення Концепції реформування системи державного нагляду (контролю) [26].

У процесі переходу повноважень із правового регулювання ринку небанківських фінансових послуг до Національного банку, вказану проблему було подолано завдяки запровадженню нових спеціальних нормативно-правових актів і змін до чинних законів.

Реалізація безвиїзної перевірки як форми нагляду передбачає здійснення Національним банком аналізу звітності та документів, які в обов’язковому порядку подаються до НБУ усіма фінансовими установами. Окрім того, регулятор повноважний вимагати від фінансових установ інші документи, які необхідні для з’ясування тих чи інших фактів, що підтверджується ч. 6 ст. 30 ЗУ «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг». Метою здійснення такого нагляду є встановлення позитивних і негативних тенденцій, які впливають на віднесення фінансової установи до різних груп ризиків, про які йшлося вище, контроль за дотриманням нормативно-правових актів та виконанням установою рішень НБУ щодо застосування заходів впливу.

Окрім згаданого Закону, здійснення безвиїзних перевірок НБУ регулюється Положенням про здійснення Національним банком України безвиїзного нагляду на ринках небанківських фінансових послуг. У відповідності до 17 пункту даного Положення, за результатами вказаної перевірки НБУ повноважний врахувати отримані відомості при визначенні ступеню ризику установи, а також повідомити установу про виявлення ознак погіршення фінансового стану [27]. У разі виявлення порушень законодавства, регулятор зобов'язаний скласти акт про правопорушення або здійснення ризикової діяльності, а у разі наявності складу злочину — звернутися до компетентних правоохоронних органів. Копія акту про вчинення правопорушення або довідки про ознаки здійснення ризикової діяльності надсилається відповідній фінансовій установі — об'єкту перевірки, і їй надається сім днів на надання заперечення чи пояснень щодо вказаних обставин. Надалі Національний банк розглядає відповідні заперечення чи пояснення, у разі їх надходження, і приймає рішення щодо (не) застосування до установи заходів впливу.

Окрім індивідуальних перевірок, Національний банк також здійснює нагляд на консолідованій основі — нагляд за певною фінансовою групою. Згідно п. 19 ч. 1 ст. 1 Закону України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” “небанківська фінансова група — група юридичних осіб, які мають спільного контролера (крім банку), що складається з двох або більше фінансових установ, у якій небанківська фінансова установа (небанківські фінансові установи) здійснює переважну діяльність”. Наразі Національний банк ще не напрацював нормативний акт щодо особливостей процедури здійснення такого нагляду, тому єдиним актом, на підставі якого наразі регулюється це питання, є Закон України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”. Наразі жодних суттєвих змін в цій частині прийнято не було.

Окрім того, за результатами безвиїзного нагляду Національний банк може призначити позапланову перевірку, деталі проведення якої взагалі були відсутні у попередній редакції Закону. Підстави для її призначення наразі передбачені у

ч. 3 ст. 30 ЗУ “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”, а також можуть проводитися з інших підстав, прямо передбачених іншими законами, відтак до повноважень НБУ встановлення таких підстав не належить.

Підстави можна розділити на декілька груп:

- 1) ненадання або надання документів, що містять недостовірну інформацію;
- 2) контроль за виконанням фінансовою установою вимог НБУ;
- 3) перевірка на наявність порушень за результатами розгляду звернень споживачів та фактів, встановлених із інших джерел інформації.

Строк проведення позапланових перевірок, згідно п. 6 ч. 3 ст. 30 ЗУ «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» є значно меншим, ніж планових: великі підприємства - 10 днів, а малі — 5 із можливістю подовження у виключних випадках відповідно на 15 та 7 днів. До реформи такий строк, згідно пп. 2 п. 2.5., становив відповідно 10 та 2 робочих дні без можливості подовження [21].

Аналіз звітності є важливою складовою здійснення Національним банком його наглядових функцій на ринку небанківських фінансових послуг, оскільки саме на підставі звітності регулятор доходить висновку про ступінь ризиків, які фінансова установа має та може витримати. Згідно ч. 4 ст. 29 ЗУ “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”, Національний банк самостійно визначає обсяг, порядок складання та подання звітності фінансовими установами.

Нововведенням після переходу повноважень регулятора до Національного банку стала уніфікація порядку та особливостей надання звітності банками та небанківськими фінансовими установами. Запровадження таких змін зближує українські вимоги із міжнародними стандартами, що має, на думку Національного банку, забезпечити “посилення прозорості фінансової звітності та результатів

діяльності суб'єктів звітування; відкритий та доступний стандарт обміну бізнес-інформацією; підвищення інвестиційної привабливості завдяки зрозумілим для міжнародної спільноти та співставним структурованим фінансовим даним” [28].

У ч. 1 ст. 41 проєкту Закону України “Про фінансові послуги та фінансові компанії” передбачено чотири форми обов'язкової звітності, котрі усі фінансові компанії зобов'язані регулярно або на вимогу подавати до Національного банку України, а саме: “фінансова звітність; консолідована та субконсолідована звітність фінансової групи; статистичні дані та звіти, інші ніж фінансова звітність; інша інформація щодо фінансово-господарської діяльності фінансової компанії” (інформація, яку Національний банк повноважний вимагати з метою здійснення своїх наглядових функцій).

У проєкті Закону України “Про фінансові послуги та фінансові компанії” також міститься новий механізм регулювання діяльності небанківських фінансових установ — застосування коригувальних заходів. Аналізуючи положення ч. 1-3 ст. 46 проєкту, можна дійти висновку, що коригувальні заходи — це рекомендації Національного банку України до фінансових установ, котрі він повноважний видати у разі встановлення ним певних системних помилок у діяльності конкретного учасника ринку або їх певної групи, що можуть створити ризики для їх фінансового стану, корпоративного управління тощо.

2.1.3. Фінансовий моніторинг діяльності небанківських фінансових установ

Однією зі специфічних форм нагляду є фінансовий моніторинг. Правління Національного банку України напрацювало Положення про здійснення установами фінансового моніторингу, спрямоване на боротьбу із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванням тероризму та фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення. Базові норми цього

підзаконного акту дублюють відповідне Положення про здійснення фінансового моніторингу фінансовими установами Нацкомфінпослуг, що втратило чинність, однак поряд із ними було запроваджено ряд змін. Такі зміни значною мірою є наслідком прийняття у 2019 році Закону України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення”, котрий запровадив ряд суттєвих вимог до суб’єктів здійснення фінансового моніторингу.

Національним банком у цій галузі також було приділено багато уваги запровадженню ризик-орієнтованого підходу. Однак в даному випадку цей підхід втілюється не лише через безпосередній нагляд НБУ, але й через самостійне здійснення фінансовою установою первинного моніторингу щодо власного ризик-профілю та ризик-профілю клієнта, керуючись як встановленими НБУ, так і власними критеріями. Визначення таких ризик-профілів сприяє з’ясуванню рівня прийняттого ризику, який підприємство здатне витримувати без створення ризиків для інших споживачів послуг.

У Положенні розроблено 4 критерії ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та/або фінансування розповсюдження зброї масового знищення, а саме критерій ризику за типом клієнта, географічні критерії, за типом послуги чи продукту та за каналом постачання послуги чи продукту [29]. Кожна фінансова установа, керуючись вказаними критеріями, повинна розробити власні критерії, покликані захистити її від надмірних ризиків .

Критерій ризику за типом клієнта, згідно 1 розділу Додатку 18 до Положення, визначається на підставі правової форми, структури власності клієнта, ділової, професійної чи особистої діяльності клієнта та його кінцевих бенефіціарних власників. Згідно п. 1-5 Положення, про підвищений рівень ризику за особистою діяльністю може свідчити здійснення суб’єктом діяльності у конкретній галузі (азартні ігри або торгівля іноземною валютою) або у галузі, що характеризується підвищеними корупційними ризиками (виробництво або торгівля зброєю,

наркотиками), а також незначна тривалість здійснення такої діяльності (менше року). Про підвищений ступінь ризику, згідно Положення, також може свідчити складна структура власності, невідповідність фінансових операцій фінансовому стану клієнта, а також належність кінцевого бенефіціарного власника клієнта до учасників, керівників або бухгалтерів багатьох інших юридичних осіб, наявність у публічних інформаційних ресурсах негативної інформації щодо клієнта тощо.

Серед критеріїв ризику, які мають враховуватися, особливої уваги заслуговує географічний критерій, що передбачений у 2 розділі Додатку 18 до Положення, та котрий вимагає зваження фінансовою установою ризиків, пов'язаних із співпрацею із резидентами держав, котрі не дотримуються міжнародних стандартів у боротьбі із запобіганням легалізації доходів, отриманих злочин шляхом, а також співпрацею із державами, що здійснюють збройну агресію проти України. Такий критерій є дуже актуальним для України в контексті кричущої проблеми із відмиванням коштів через підприємства-оболонки, що зареєстровані в офшорних зонах.

До критеріїв ризику за типом послуги або продукту згідно 2 розділу Додатку 18 до Положення, регулятор відносить такі продукти та послуги, які приносять анонімності клієнта, ускладнюють відстеження операцій “зокрема перекази, що здійснюються із залученням великої кількості посередників” тощо. Щодо критеріїв ризику за каналом постачання таких послуг або продуктів, згідно п.12-13 Положення, до них регулятор відносить проведення процесу ідентифікації або верифікації іншими, ніж суб'єкти первинного фінансового моніторингу, агентами. Окрім того, у 19 Додатку до Положення також встановлено індикатори підозрілості фінансових операцій, згідно яких фінансова установа має ідентифікувати такі ризики у зв'язку із поведінкою клієнта та нетиповими фінансовими операціями, які він здійснює.

Дещо спрощує процедуру складання ризик-профілю клієнта нововведення щодо можливості оцінювати ризики одночасно для групи клієнтів, котрі відповідають чітко встановлених параметрам. До таких параметрів, згідно п. 44

Положення, регулятор відносить соціальний статус, використання однакових видів послуг, загальний обсяг фінансових операцій.

Окрім того, у Додатку 5 до Положення відтепер передбачено спрощені заходи належної перевірки клієнтів — заходи, що можуть застосовуватися до клієнтів із низьким ризик-профілем. До такої категорії клієнтів НБУ відносить органи державної влади та місцевого самоврядування, об'єднання співвласників багатоквартирного будинку, фізичних осіб, які здійснюють регулярні платежі за житлово-комунальні послуги на незначні суми тощо. Такі спрощені заходи, згідно п. 5 Додатку 5, передбачають менш регулярне використання заходів моніторингу, спрощену процедуру верифікації, скорочення переліку документів, що вимагаються для здійснення нагляду тощо. Регулятор також зазначає, що перелік таких спрощених заходів не є вичерпним.

У Додатку 6 до Положення передбачено й посилені заходи перевірки клієнтів, які застосовуються до суб'єктів із підвищеним рівнем ризику. Такі заходи навпаки передбачають більш регулярне здійснення моніторингу, детальніше вивчення структури власності установи, самостійне збирання та вимагання від клієнта додаткової інформації тощо.

Також були підвищені вимоги до відповідального працівника установи — особи, що відповідає за здійснення внутрішнього фінансового моніторингу установи. Згідно 76 пункту Положення, працівник зобов'язаний мати вищу освіту у галузі економіки, права або в галузі управління, мати стаж роботи не менше одного року у відповідній галузі, володіти необхідними навичками та знаннями необхідного законодавства. Окрім того, щодо особи мають бути відсутні санкції з боку України або іноземних держав та міжнародних установ впродовж останніх трьох років, а також відсутні відомості про таку особу у реєстрі терористів впродовж останніх 10 років. Національний банк зі свого боку повноважний вимагати докази від установи щодо відповідності особи цим вимогам та вимогам до ділової репутації.

Також було розширено перелік способів верифікації клієнтів. Так згідно п. 30 Додатку 2 до Положення, наразі здійснення верифікації можливе і безконтактним шляхом — із використанням Системи BankID НБУ, кваліфікованого електронного підпису, електронних копій ідентифікаційних документів, що завірені печаткою Державного підприємства “ДІА”. Окрім того, відповідно до Додатку 3 до Положення, відтепер верифікація може здійснюватися і шляхом відеоверифікації. Вказані зміни значною мірою спрощують і пришвидшують процедуру верифікації, проте й вимагають значної уваги до питань цифрової безпеки і витоку персональних даних клієнтів як з боку держави, так і з боку фінансових установ.

До Повноважень Національного банку, згідно ст. 18 ЗУ “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення”, як і у випадку із загальним наглядом, належить проведення планових, позапланових і безвиїзних перевірок; вживання заходів впливу; домагання виконання приписів законів у відповідній галузі; створення структурного підрозділу з питання регулювання і нагляду у сфері запобігання та протидії; здійснення власного аналізу ризик-профілю клієнта, з метою встановлення (не)належності застосовуваних установою заходів; перевірка професійної підготовки відповідальних працівників установ [30].

У разі виявлення порушень відповідного законодавства, керуючись Положенням про застосування Національним банком України заходів впливу до установ за порушення законодавства з питань фінансового моніторингу, Національний банк повноважний застосувати до фінансової установи заходи впливу та здійснювати контроль за виконанням установами рішень про застосування таких заходів[31]. До таких заходів впливу, згідно п. 6 Положення, належать:

- 1) письмове застереження;
- 2) анулювання ліцензії та/або інших документів, що надають право на здійснення діяльності, з провадженням якої в особи виникає статус суб'єкта

первинного фінансового моніторингу, у встановленому законодавством порядку;

3) покладення на установу обов'язку відсторонення від роботи посадової особи установи;

4) штраф;

5) укладення письмової угоди з установою, за якою установа зобов'язується сплатити визначене грошове зобов'язання та вжити заходів для усунення та/або недопущення в подальшій діяльності порушень вимог законодавства у сфері запобігання та протидії, забезпечити підвищення ефективності функціонування та/або адекватності системи управління ризиками тощо [31].

Порядок Нацкомфінпослуг, який регулював відповідне питання, містив вужчий перелік заходів впливу — лише анулювання ліцензії (або інших документів), відсторонення особи та штраф, що підтверджується п. 16 Порядку [32]. Окрім того, значно зросли розміри штрафу — наразі, згідно ч. 6 ст. 32 ЗУ «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» штрафи встановлені у розмірі від 3 тисяч НМДГ до 7950 тисяч НМДГ, раніше, згідно ст. 24 попередньої редакції цього ж Закону — від 100 НМДГ до 3000 НМДГ [33].

Окрім того, у новій редакції Закону, а саме у ч. 7 ст. 33, сформульовано обставини, з огляду на які має призначатися конкретний захід впливу або розмір штрафу за порушення законодавства щодо фінансового моніторингу. Вказані обставини покликані забезпечити реалізацію принципу пропорційності між суспільною небезпекою вчиненого правопорушення та жорсткістю застосовуваного заходу впливу.

У проєкті Закону України “Про фінансові послуги та фінансові компанії” також запропоновано новий захід впливу, котрий може застосовуватися за порушення законодавства щодо фінансового моніторингу: згідно ч. 4 ст. 19 проєкту, регулятор при здійсненні нагляду має право застосовувати професійне судження —

вмотивований, об'єктивний, неупереджений та обґрунтований висновок та/або оцінка Регулятора щодо фактів, подій, обставин, осіб, що ґрунтується на знаннях і досвіді службовців Регулятора, а також на комплексному та

всесторонньому аналізі інформації та документів, поданих до Регулятора в межах передбачених законодавством процедур та отриманих Регулятором, у тому числі в результаті здійснення ним державного регулювання та нагляду за діяльністю на ринку фінансових послуг, а також інформації з офіційних джерел (п. 39 ч. 1 ст. 1 проекту).

Таке професійне судження, згідно пп. а-г ч. 4 ст. 19 проекту, повинне відповідати вимогам

рівноцінності сутності та форми (оцінка правочинів, операцій, обставин та подій з точки зору їх суті та форми), пропорційності (врахування обставин та умов конкретної ситуації, щодо якої формується професійне судження та приймається відповідне рішення, обґрунтованого сумніву (здійснення додаткової/поглибленої перевірки/аналізу), комплексного аналізу (дослідження всіх обставин та умов конкретної ситуації).

Професійне судження оформлюється у відповідних документах у разі необхідності оцінки ризик-профілю фінансової установи і може переглядатися за клопотанням відповідної установи у передбачені законом строки або оскаржуватися до суду. У проекті Закону також передбачено можливість отримання відшкодування шкоди у разі допущення помилки у професійному судженні.

2.2. Заходи впливу

Згідно ч. 1 ст. 39 ЗУ “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”, Національний банк застосовує заходи впливу до учасників ринку “у разі порушення законів та інших нормативно-правових актів” у відповідній галузі. Однак дещо ширший перелік підстав визначений у 8 пункті Положення про застосування Національним банком України заходів впливу у сфері державного регулювання діяльності на ринках небанківських фінансових послуг, де також зазначено, що регулятор робить висновки про здійснення фінансовими установами ризикової діяльності, що також має для них відповідні правові наслідки [16].

Перелік заходів впливу, що можуть застосовуватися, дещо розширився: так, ч. 1 ст. 40 ЗУ “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” було доповнено пунктом 7-1, де передбачено повноваження НБУ

укладати письмову угоду з фінансовою установою, особою, яка не є фінансовою установою, але має право надавати окремі фінансові послуги, за якою така особа зобов’язується сплатити визначене грошове зобов’язання та/або вжити заходів для усунення та/або недопущення в подальшій діяльності порушень, поліпшення фінансового стану фінансової установи, підвищення ефективності функціонування системи управління ризиками тощо.

Детальніше зміст вказаного заходу розкрито в 11 розділі згаданого вище Положення [16]. Згідно п. 88, ініціатором такої угоди має право бути сама фінансова установа, котра звернулася у нормативно врегульованих порядку та у строки до Національного банку із такою пропозицією. Таке право, згідно пп. 1 п. 88 Положення, виникає з моменту отримання від НБУ документу, у якому зафіксовано вчинення установою відповідного порушення і впродовж 5 днів з цього моменту. Пропозиція, згідно п. 90, повинна містити визнання учасником вчинення ним правопорушення, план заходів для усунення порушення, суму грошового зобов’язання та строк його виконання, форми у яких учасник зобов’язується звітувати перед регулятором про виконання вимог угоди.

Положенням також встановлено обмеження щодо можливості укладення такої угоди за вчинення окремих правопорушень. Так у пп. 1 п. 88 зазначено, що укладення угоди не можливе у разі

- 1) «провадження діяльності без отримання ліцензії або проходження реєстрації;
- 2) неподання, несвоєчасне подання або подання завідомо недостовірної інформації
- 3) ухилення від виконання або несвоєчасне виконання розпорядження, рішення Національного банку України про усунення порушення щодо надання фінансових послуг

4) порушення прав споживачів, що передбачені ч. 2 ст. 41-1 ЗУ “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”».

Окрім того, згідно п. 94-96 Положення, пропозиція може бути відхилена у разі, якщо Національний банк дійде висновку про неефективність чи недостатність запропонованих заходів усунення правопорушення, якщо учасник не запропонує інших належних заходів у встановлений строк.

Національний банк, також визначає строки, у які має бути виконано грошове зобов’язання та здійснено узгоджені заходи. Однак обидві сторони, керуючись п. 98-99 Положення, мають право ініціювати внесення змін до угоди, зважаючи на такі фактори, як, наприклад, погіршення або покращення економічних показників установи. Окрім того, згідно п. 100-101 Положення, НБУ може прийняти рішення й про дострокове припинення дії угоди у разі передчасного усунення обставин, що становили порушення, що, однак, має підтверджуватися доказами і бути перевірено регулятором.

Якщо ж фінансова установа не виконує або неналежним чином виконує обумовлені угодою обов’язки, згідно п. 97 Положення, Національний банк повноважний застосувати інший захід впливу.

Нововведенням також є доповнення Закону новою підставою для застосування заходів впливу — порушення прав споживачів. Частина 2 ст. 41-1 ЗУ “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” містить вичерпний перелік конкретних порушень прав споживачів, за які до учасника застосовуються штрафні санкції у розмірі від 300 НМДГ до 800 НМДГ. Аналізуючи вказані порушення, можна дійти висновку, що вони зосереджені на мінімізації випадків умисного використання неосвіченості або неуважності клієнтів, введення їх в оману щодо умов або наслідків вчинення правочину. Така зміна дійсно спрямована на захист прав споживачів, на відміну від попередньої редакції Закону, у котрій вказана мета мала скоріше декларативний характер, аніж реальні механізми такого захисту.

У проєкті Закону України “Про фінансові послуги та фінансові компанії” значно відрізняється перелік заходів впливу. У ч. 4 ст. 46 проєкту передбачено такі нові заходи:

- 1) письмове застереження про вчинення порушення фінансовою компанією та/або ломбардом чи виявлення недоліків у діяльності фінансової компанії та/або ломбарду або їх посадових осіб, керівників, власників істотної участі
- 2) встановлення для фінансової компанії та/або ломбарду додаткових пруденційних вимог;
- 3) обмеження, зупинення чи припинення окремих видів фінансових, супровідних або інших послуг чи операцій, що надаються або здійснюються фінансовою компанією та/або ломбардом та/або її/його відокремленими підрозділами, або обмеження кола осіб, яким можуть надаватися такі послуги чи операції;
- 4) тимчасова, до усунення порушення, заборона використання власником істотної участі у фінансовій компанії та/або ломбарді права голосу (тимчасова заборона права голосу)
- 5) обмеження, припинення реклами фінансових послуг.

Тобто серед чинних заходів впливу у проєкті пропонується залишити лише зобов’язання порушника вжити заходи для усунення порушення, вимагати скликання позачергових зборів учасників фінансової установи, анулювання ліцензії та накладення штрафів (втім, запропоновано використовувати єдиний розмір штрафу до всіх правопорушень, окрім як порушень прав споживачів, у розмірі “0.1 відсоток суми активів станом на останню звітну дату, що передуює прийняттю рішення про застосування відповідного заходу впливу”).

Окрім того, у ч. 13 ст. 46 проєкту пропонуються і додаткові заходи впливу, які можуть застосовуватися поряд із основними виключно щодо небанківських фінансових груп або їх відповідальної особи. Серед таких заходів:

- 1) установлення для такої фінансової групи лімітів та обмежень щодо здійснення окремих видів операцій та/або діяльності;
- 2) заборона проведення операцій між фінансовою компанією та/або ломбардом та іншими учасниками такої фінансової групи;
- 3) вимога до фінансової компанії та/або ломбарду щодо відчуження часток участі в статутному капіталі або акцій дочірніх компаній, асоційованих компаній, які є членами фінансової групи, розірвання угод, на підставі яких, за відсутності формального володіння, здійснюється вирішальний вплив на управління та/або діяльність цих осіб.

Тобто фактично вказане положення є аналогом чинному заходу впливу щодо можливості НБУ “установлювати для небанківських фінансових груп підвищені економічні нормативи, ліміти та обмеження щодо здійснення окремих видів операцій”, що передбачено у п. 8 ч. 1 ст. 40 ЗУ “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”, однак воно містить вичерпний перелік таких заходів, тобто звужує дискрецію регулятора.

Запропоновані зміни в цілому є більш жорсткими, адже вони переважно мають обмежувально-каральний характер, в той час як ряд чинних наразі заходів впливу, наприклад, затвердження плану відновлення фінансової стабільності фінансової установи, укладення угоди про зобов’язання виконати грошове зобов’язання, або тимчасове зупинення ліцензії (у проєкті передбачено лише анулювання), спрямовані на допомогу фінансовим установам виправити певні помилки, запобігти ризикам фінансової стабільності установи, що може мати негативні наслідки для клієнтів.

2.3. Захист прав споживачів небанківських фінансових послуг

Захист прав споживачів є одним із ключових напрямів реформи, котрій присвячено дане дослідження, що підтверджується Стратегією розвитку фінансового сектор України до 2020 року [34, с. 11]. Окрім закріплення у законодавстві конкретних форм порушення прав споживачів, за які до учасників ринку небанківських фінансових послуг можуть застосовуватися заходи впливу у вигляді штрафу, обґрунтовані звернення клієнтів про порушення їх прав також стало й підставою для проведення позапланових перевірок, про що йдеться у п. 4 ч. 3 ст. 30 ЗУ “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”.

Відтак через вказані причини звернення до Національного банку із скаргою стало більш дієвим механізмом захисту прав, проте наразі складно говорити

наскільки ефективною є робота регулятора у галузі розгляду звернень, оскільки впродовж 2020 року тривав перехідний період, а у першому кварталі 2021 року робота НБУ була зосереджена на розробці та доопрацюванні нормативно-правових актів.

Аналіз звіту Національного банку щодо роботи зі зверненнями свідчить про значну популярність вказаного механізму - за 3-й та 4-й квартали 2020 року (досліджується лише цей період, оскільки до нього НБУ ще не мав повноваження регулятора ринку) регулятор отримав 7775 звернень щодо порушень прав [35, с. 6]. У 3-ому кварталі 2020 70% скарг стосувалися мікрофінансових компаній, 20% страхових і 10 - кредитних спілок [35, с. 16]. При цьому за наслідками розгляду звернень щодо мікрофінансових компаній у 55% відсотках було встановлено ознаки вчинення фінансовими установами порушень, щодо страхових - у 42%, щодо кредитних спілок - у 96%. Майже ідентична статистика була зібрана й у 4-ому кварталі 2020 року [35, с. 19].

За наслідками аналізу звернень Національний банк у звіті сформулював основні проблеми, із якими стикалися споживачі, і запропонував яким чином можна вирішити або запобігти негативним наслідкам. Основна підстава скарг, згідно звіту, стосувалася домагань у неправомірний спосіб мікрофінансових компаній щодо повернення грошового зобов'язання клієнтами. У звіті йдеться про такі порушення як "... погрози, цілодобовий автодозвон боржнику, його знайомим, рідним та друзям, розповсюдження особистої інформації на інше" [35, с. 22]. Не відомо чи були численні звернення споживачів підставою для прийняття рішення НБУ про роботу над проектом Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту боржників при врегулюванні простроченої заборгованості", однак наприкінці 2020 року регулятор займався такою ініціативою і за її наслідками Верховною Радою України були прийняті відповідні зміни до законодавства [36].

Із певних недоліків звіту Національного банку у такій формі можна підкреслити відсутність певних законодавчих або нормативних рекомендацій НБУ

щодо змін, які можна було б запровадити. Окрім того, звіт не містить відомості про дії, які Національний банк вжив з метою припинення порушення та відновлення прав клієнтів, тому складно сказати чи дійсно запрацював цей механізм захисту.

Наразі на проєктній стадії також перебуває Постанова Правління НБУ про Положення про здійснення Національним банком України нагляду за додержанням учасниками ринку фінансових послуг законодавства про захист прав споживачів фінансових послуг, яке визначає основні принципи здійснення безвиїзного нагляду щодо фінансових установ в контексті дотримання прав споживачів [37]. У Положенні пропонується запровадити систему оцінки ризиків, подібну до тої, що застосовується при здійсненні загального нагляду, але спрямовану саме на захист прав споживачів. На жаль, у проєкті Положення відсутні конкретні критерії, керуючись якими регулятор має дійти висновку про більшу чи меншу ризиковість діяльності фінансової установи, хоча цьому питанню було приділено особливу увагу в інших Положеннях НБУ.

У проєкті Положення визначено детальний перелік способів здійснення нагляду Національним банком, що безперечно є перевагою, оскільки в Законі “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” взагалі не йдеться про жодне джерело інформації про порушення, окрім як звернення споживачів. Тож окрім звернень, у проєкті у п. 2 п. 9 передбачено також аналіз договорів, укладених між фінансовою установою та споживачем. Із звіту Національного банку, про який йшлося вище, вбачається, що одним із поширених порушень є зазначення фінансовою установою у договорі умов, які прямо суперечать вимогам законодавства, наприклад, “встановлення вимоги щодо сплати споживачем непропорційно великої суми компенсації (понад 50% вартості кредиту) у разі невиконання ним зобов'язань за договором” [35, с. 34]. І хоча такі умови або в цілому договори на загальних підставах визначаються недійсними, такі порушення свідчать про спроби фінансових установ зловживати неграмотністю споживачів, а тому й про більшу ризиковість діяльності таких установ.

Також серед шляхів здійснення нагляду у пп. 3 п. 9 проєкту передбачено аналіз Національним банком “вебсайтів та внутрішніх документів ... на предмет додержання законодавства про захист прав споживачів фінансових послуг та законодавства про рекламу у сфері фінансових послуг”. Такий спосіб нагляду спрямований на запобігання укладенню споживачами договір про надання фінансових послуг без чіткого усвідомлення наслідків таких правочинів, що може бути викликано неповним або двояким викладенням умов у рекламі послуги, прикладах типових договорів тощо.

Перевагою вказаного Положення також є продовження стратегії із відносно лояльного ставлення до незначних порушень або встановлених обставин, що можуть призвести до порушень. Це ставлення має вияв у обов’язку Національного банку проводити роз’яснювальні заходи щодо нормативно-правових актів у сфері захисту прав споживачів, надавати фінансовим компаніям рекомендації із усунення певних проблем у цій галузі, здійснювати узагальнення практики тощо (п. 9 Положення).

Щодо процедури нагляду, згідно п. 19-30 проєкту, пропонується у разі виявлення в результаті проведення безвиїзного нагляду НБУ порушень надавачем фінансових послуг законодавства у сфері захисту прав споживачів, звернутися до нього із документом встановленого зразка з вимогою надати пояснення причин порушення. Також Національний банк узгоджує із установою шляхи та строки усунення порушення і здійснює нагляд за їх виконанням. У Положенні відсутня інформація про наслідки невиконання або неповного виконання у строки таких вимог, однак із аналізу інших нормативно-правових актів, слід припустити, що до фінансової установи застосовуються відповідні заходи впливу, передбачені ЗУ “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”.

Четвертий розділ Положення також передбачає вимоги щодо регулярності та вимог до підготовки Національним банком звітів про порушення прав споживачів. Такий звіт значно відрізняється від того, який згадувався вище, оскільки він передбачає аналіз не лише інформації про звернення споживачів, але й по

самостійно виявленим порушенням, вжитим діям тощо. Тобто такий обов'язок є й формою нагляду за ретельністю виконання своїх обов'язків Національним банком.

Отже, даний документ є необхідним кроком у реалізації захисту прав споживачів, оскільки, як вбачається із цього підрозділу, наразі не було запроваджено суттєвих змін до чинного законодавства, які б мали реальний вплив на кількість порушень прав споживачів, а тому його запровадження є схвальним.

Певні зміни у галузі захисту прав споживачів можуть бути запроваджені й у разі прийняття Верховною Радою України проєкту Закону “Про фінансові послуги та фінансові компанії”. Даний проєкт, окрім вказаних у попередніх розділах наглядових дій, доповнює перелік також обов'язком НБУ здійснювати нагляд за ринковою поведінкою надавачів фінансових послуг, що тісно пов'язано із захистом прав споживачів. Згідно ч. 2 ст. 23 проєкту, така форма нагляду полягає у здійсненні контролю за дотриманням нормативних вимог щодо захисту прав клієнтів, поширюваної інформації “про фінансові та супровідні послуги, реклами фінансових послуг, маркетингових матеріалів та методів пропозиції, продажу фінансових та супровідних послуг”, повноту та достовірність надаваної клієнтам інформації, ділової репутації власників та керівництва, добросовісної конкуренції тощо.

Якщо порівнювати проєкт Положення та проєкт Закону, вони в цілому не суперечать одне одному і запроваджують ключові принципи та порядок здійснення нагляду за дотриманням прав споживачів, а тому в цій частині можуть бути запроваджені.

У даному розділі досліджувалося питання обсягу повноважень Національного банку України та було проведено їх порівняння із відповідними повноваженнями попереднього регулятора — Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, також було з'ясовано які запроваджені нові підходи регуляторної політики.

Дослідження показало, що на первинному етапі Національний банк здійснює свої регуляторні функції шляхом встановлення ліцензійних вимог до підприємств, які мають бажання надавати певний вид фінансових послуг. Дану процедуру було оптимізовано шляхом скорочення строків розгляду заяв учасників на отримання ліцензії, об'єднання процедур реєстрації та ліцензування. Також потенційно буде запроваджено новий підхід до ліцензування: ліцензія надаватиметься не на надання певної послуги, а під певний вид діяльності, що відповідає потребам ринку і міжнародному доступу.

Особливості здійснення наглядових дій також зазнали змін: Національний банк відтепер застосовує ризик-орієнтовний підхід, завдяки якому визначає ступінь ризикової діяльності установи на підставі різних факторів (вид послуги, тип клієнтів, розмір фінансових операцій тощо), а також фінансової звітності та інших джерел інформації. Також Національний банк запровадив відповідні критерії і для здійснення самостійної (первинної) оцінки установами власного ризик-профілю, якість і відповідність вимогам якого перевіряються Національним банком.

Окрім того, було запроваджено нові заходи впливу, які мають не стільки каральний характер, скільки спрямовані на допомогу фахівців НБУ фінансовим установам, котрі мають певні фінансові складнощі або потенціально ризикують порушити певні нормативи.

Особливої уваги заслуговує новий підхід до захисту прав споживачів, що відтепер вимагає ретельного контролю з боку регулятора. Дотримання цього права має бути реалізоване шляхом запровадження відповідних нормативів, які поки що перебувають на проєктній стадії, а також вже запроваджених санкцій за порушення певних прав споживачів і повноваження Національного банку здійснювати позапланові перевірки на підставі самостійного або за заявою споживача виявлення фактів порушення прав.

РОЗДІЛ 3 Міжнародний досвід та перспективи реформування ринку небанківських фінансових послуг в Україні

3.1. Міжнародний досвід у сфері правового регулювання ринку небанківських фінансових послуг

Перехід повноважень регулятора ринку небанківських фінансових послуг до Національного банку України є безперечно вдалою реформою, проте насправді у світі підхід до об'єднання повноважень регулятора в одному єдиному органі державної влади не є чимось новим. Навпаки, згідно дослідження науковців Наументкови С.В. та Міщенко В.І., більшість держав із розвинутою економікою ще з початку 21 століття перейшли до такої моделі нагляду за ринком фінансових послуг [38, с. 15-16]. У дослідженні йдеться про існування трьох моделей регулювання ринку — секторна, при якій для кожного сектору (банківського, страхового та фондового) утворюється окремий наглядовий орган; модель “двох вершин” — утворюються єдиний орган з пруденційного нагляду та єдиний орган по нагляду за бізнесом; модель єдиного нагляду — утворюється єдиний орган, що здійснює нагляд за усім фінансовим ринком [38, с. 11-13].

Секторна модель досі використовується у Китайській Народній Республіці, за якої ринок фінансових послуг регулюється водночас центральним банком, комісіями з питань регулювання цінних паперів, страхування, банківської діяльності тощо [39, с. 2049]. На думку дослідників Ісаєвої К.А. та Лещенка Ю.Г., такий підхід до регулювання ринку має багато недоліків, оскільки призводить до дублювання повноважень, а також неспроможності органів державної влади належним чином регулювати ринок через їх інституційний підхід, за рамки якого фінансові компанії часто виходять, зважаючи на багатоманітність фінансових послуг, що може надавати учасник ринку [39, с. 2051-2052].

Модель єдиного нагляду, ще на початку 2000-х років була запроваджена у 15 країнах Європейського Союзу [38, с. 13], проте на момент проведення дослідження Наументкови С.В. та Міщенко В.І., лише у Словаччині та Чехії, а відтепер частково й в Україні, єдиним органом нагляду є національний банк, а не окремо створений орган [38, с. 13]. Така модель діє, наприклад, у Австрії, де питання ліцензування, нагляду, а також запровадження нормативних актів щодо учасників небанківського фінансового ринку повністю регулюються Комісією з питань нагляду за фінансовим ринком Австрії [38, с. 36]

Серед переваг даної моделі науковці виділяють здатність єдиного органу комплексно підходити до питання оцінки ризиків, притаманних конкретній установі або групі установ, а відтак і ефективніше виконувати покладені функції [39, с. 2059]. У той же час, науковці Ісаєва К.А. та Лещенко Ю.Г. застерігають, що створення таких мегарегуляторів може спричинити ситуацію, за якої будуть відсутні механізми запобігання та вияву певних ризиків у діяльності установи, оскільки відсутня ієрархічна підпорядкованість таких регуляторів [39, с. 2059].

Попри всі переваги, тенденція щодо переходу до моделі єдиного нагляду змінилася після світової економічної кризи 2008 року, і більшість країн світу, серед яких Сполучене Королівство, Австралія, Канада, Нідерланди тощо, перейшли до моделі "двох вершин" [38, с. 12, 27, 49, 81, 90]. Згідно доповіді Міжнародного банку реконструкції та розвитку, сутність такої моделі на практиці полягає у створенні двох органів державної влади, один з яких здійснює повноваження щодо нагляду за дотриманням законодавства у галузі надання фінансових послуг, а інший — щодо поведінки учасників на ринку, дотримання прав споживачів та корпоративного управління [40, с. 64]. Така модель, згідно вказаної доповіді, є найбільш ефективною.

В Україні навіть після реформи досі діє перехідна секторальна модель, оскільки, як йшлося у попередніх розділах, частина небанківського фінансового сектору досі регулюється Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку. Проте в той же час, Національний банк об'єднує в собі повноваження як

регулятора, так і наглядача за ринком, а тому наявні й певні ознаки об'єднаної моделі.

Не тільки закордонний досвід, але й вітчизняні науковці вже не перше десятиліття наголошують на потребі створення єдиного регуляторно-наглядового органу. Так, наприклад, ще у 2009 році науковці Унінець-Ходаківська В. П., Костюкевич О. І., Лятамбор О. А. зазначали, що запровадження єдиного органу сприятиме вирішенню проблеми дублювання повноважень, допоможе більш якісно координувати управлінські дії, а також заощадить витрати на утримання ще одного органу державної влади [8, с. 75-76].

Хоча використання моделі “двох вершин” схвально оцінюється у літературі, її запровадження викликає ряд питань. По-перше, яким чином здійснюються інспекційні перевірки двома окремими органами. У випадку України, як було з'ясовано у попередніх підрозділах, Національний банк під час здійснення перевірок, одразу проводить комплексний аналіз щодо дотримання як основного законодавства про надання фінансових послуг, так і законодавства у сфері запобігання легалізації доходів, дотримання прав споживачів. Коли ж наглядових органів більше ніж один, як, наприклад, в Австралії, де нагляд за дотриманням прав споживачів фінансовими установами здійснює відокремлений від основного регулятора орган [38, с. 32-33], має проводитися або декілька перевірок кожним окремим органом або ж між ними має бути досконало налаштована комунікація.

По-друге, ускладнюється процедура складення ризик-профіля фінансової установи регуляторами, оскільки висновки по окремим складовим складаються двома органами, а віднесення до тієї чи іншої групи ризику здійснюється за усіма ознаками комплексно. Підсумовуючи, навіть якщо вказані питання можна певним чином врегулювати, запровадження такої моделі в Україні наразі потребує докорінних законодавчих змін, що може створити багато складнощів для учасників фінансового ринку.

Під питанням також лишається створення мегарегулятора фінансового сектору замість існуючих НБУ та Комісії. В умовах корумпованості української влади, слід з особливою увагою поставитися до питання правового статусу такого органу, повноти його повноважень та контролю за його діяльністю. Якщо дивитися на питання правового статусу такого регулятора з точки зору міжнародного досвіду, більшість з таких органів створюються як урядові органи, структурно відокремлені від органів виконавчої влади, проте підзвітні міністерствам. Так, наприклад, згідно дослідження Наументкови С.В. та Міщенко В.І., відповідні наглядові органи Греції, Іспанії, Канади тощо підзвітні міністерствам та урядові відповідно, однак самі дослідники прогнозують, що “частка регуляторів, підпорядкованих парламентам, буде збільшуватися” [38, с. 16].

В Україні наразі Національний банк та Комісія з цінних паперів та фондового ринку підпорядковані Президенту України та підзвітні Верховній Раді України. Створення мегарегулятора із таким самим статусом нібито забезпечує їм додаткові гарантії незалежності, однак з іншого боку, збільшуються й ризики зловживання повноваженнями таким органом, оскільки він не потребуватиме узгоджувати власні регуляторні дії із іншими органами державної влади.

3.2. Правові аспекти, які потребують законодавчого врегулювання

Враховуючи дію системи стримувань і противаг як одного з ключових принципів розподілу влади, виключно Національний банк України неспроможний самостійно вирішити усі проблеми ринку небанківських фінансових послуг. Значна частка проблемних аспектів містяться саме у нормах законодавства, яке подекуди є застарілим, а іноді й має колізії. Повноваження вирішити ці питання лежить на Верховній Раді України, і на жаль, значною мірою вплинути на швидкість та якість результатів роботи законодавця доволі складно.

Як відомо, після неодноразового внесення змін до Конституції України, наразі Національний банк не має права законодавчої ініціативи, що підтверджується ст. 93 Конституції України. Тож єдиним механізмом впливу Національного банку на Верховну Раду України є викладення власного бачення щодо реформ, підготовка проєктів законів, створення робочих груп. Здійснення такої діяльності відбувається на підставі п. 21 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про Національний банк України», де передбачено, що до інших функцій Національного банку належить ”вносити у встановленому порядку пропозиції щодо законодавчого врегулювання питань, спрямованих на виконання функцій Національного банку України”.

Так, наприклад, Національний банк рік тому створив робочу групу, до складу якої входили міжнародні експерти та учасники ринку фінансових послуг (представники саморегульованих організацій) з метою “розроблення нового рамкового законодавства для небанківських фінансових установ” у галузі страхування [42]. На офіційному веб-сайті Національного банку зазначено, що напрацьований проєкт Закону “Про страхування” мав бути опублікований на даному сайті, проте вже минув рік, однак жодних новим по вказаному проєкту опубліковано так і не було [42].

Окрім вказаного документу, на офіційному веб-сайті НБУ також йдеться й про створення робочої групи для роботи над законодавчими змінами з питань факторингу [43]. Згідно вказаної інформації, результати цих пропозицій були відображені у так званій білій книзі. Дійсно, на сайті Національного банку навесні 2020 року було опубліковано шість білих книг, де викладено бачення Національного банку із врахуванням пропозицій інших учасників ринку щодо реформування небанківського лізингу, діяльності ломбардів, ринку факторингу, ринку кредитування фінансовими компаніями, ринку страхування та діяльності кредитних спілок.

Основний недолік викладення свого бачення Національним банком у формі білих книг полягає у тому, що де-факто відображено лише якісь ідеї, наприклад,

що буде підвищено вимоги до прийнятності активів страхових компаній, проте наразі жодних пропозицій по таких вимогам наведено не було, а тому до кінця не зрозуміло як НБУ пропонує вирішувати певну проблему. Тож лишається сподіватися на те, що Національний банк у співпраці із робочою групою фахівців в окремих галузях ринку небанківських фінансових послуг якнайшвидше напрацює саме проекти законів.

У білих книгах регулятор пропонує як загальні ідеї, застосовні до усіх галузей, так і спеціальні. До загальних ідей, які ще не були втілені, можна віднести вимогу щодо наявності у компанії бізнес-плану, який має подаватися разом із пакетом документів на отримання ліцензії [44, с. 10]. Бізнес-план є документом, який містить інформацію про бачення фінансовою установою свого функціонування на тому чи іншому ринку, способи залучення клієнтів, розвитку тощо. Національний банк, вирішуючи питання про ліцензування фінансової установи, також вирішуватиме питання чи має така установа ресурси на здійснення запланованої діяльності, чи взагалі можливо реалізувати цю модель [44, с. 10].

Важливою запропонованою зміною є запровадження механізму позасудового врегулювання індивідуальних спорів. У ролі медіатора мав би виступати фінансовий омбудсмен — відповідний проєкт Закону України “Про установу фінансового омбудсмена” був поданий до Верховної Ради України, проте він був відхилений майже через півтора року [45]. Тому наразі Національний банк пропонує зобов’язати фінансові установи організувати механізми реагування на скарги клієнтів, шляхом створення спеціального структурного підрозділу. Фінансові установи будуть зобов’язані подавати інформацію про стан розгляду скарг клієнтів у своїй регулярній звітності, а Національний банк аналізуватиме таку інформацію і відповідно реагуватиме шляхом посилення чи пом’якшення наглядових заходів [46, с. 18].

Також планується підвищити значення ринкової поведінки фінансових установ та ділової репутації [46, с. 11,16]. Регулярні порушення вимог законодавства фінансовою установою матимуть наслідком підвищену увагу з боку

Національного банк, посилені наглядові заходи, навіть якщо порушення вже усунуто. Більш того, увага регулятора також буде прикута й до власників істотної участі та кінцевих бенефіціарів, розкриття яких є обов'язковою умовою для доступу на ринок фінансових послуг.

3.2.1. Кредитування небанківськими фінансовими установами

Ринок кредитування небанківськими фінансовими установами однозначно потребує суттєвих змін, оскільки, як вже зазначалося у попередньому розділі, значна частина порушень нормативів на ринку здійснюється саме фінансовими установами, основним видом діяльності яких є кредитування. Національний банк зазначає, що у 2020 році більше половини усіх наданих небанківськими фінансовими установами кредитів були надані фізичним особам та фізичним особам-підприємцям, інші — юридичним особам [46, с. 6]. Така популярність даної фінансової послуги серед простих громадян, які цілком ймовірно не володіють повним і чітким розумінням значення укладення правочину та можливих наслідків, а також максимальне спрощення та діджиталізація процесу отримання кредиту, викликають у держави обов'язок з особливою увагою поставитися до питання правового врегулювання цієї галузі.

Насамперед Національний банк звертає увагу на неоднозначне регулювання питання джерел фінансування фінансових установ. Так, відповідно до ч. 2 ст. 5 ЗУ “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”, “фінансовим установам заборонено залучати кошти фізичних осіб (крім учасників такої установи) із зобов'язанням щодо їх повернення, у тому числі шляхом отримання позики”, а залучення коштів юридичних осіб врегульовано неоднозначно. Національний банк планує чітко визначити перелік джерел, із яких дозволятиметься здійснювати фінансування фінансових установ. До них пропонується віднести кошти:

- від учасників (акціонерів) та афілійованих осіб фінансової компанії;
- від інших надавачів фінансових послуг, а також міжнародних фінансових організацій;
- на умовах субординованого боргу від кваліфікованих інвесторів, у тому числі тих, що не є фінансовими установами;
- шляхом розміщення емісійних боргових цінних паперів, у тому числі шляхом публічної пропозиції корпоративних облігацій серед фізичних чи юридичних осіб, за умови дотримання вимог Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку і Національного банку [46, с. 15].

До того ж зазначається, що надалі перелік таких джерел може розширюватися “відповідно до рівня зрілості ринку” [46, с. 15].

Наступною проблемою, на яку Національний банк звертає увагу у білій книзі “Майбутнє регулювання ринку кредитування фінансовими компаніями” є певна неврегульованість питання споживчого мікрокредитування, що дозволяло недобросовісним надавачам фінансових послуг уникати вимог, що поширювалися на інші кредити, строк погашення яких становить більше одного місяця та розмір позики яких перевищує одну мінімальну заробітну плату. Проте у вересні 2020 року дане питання було врегульовано, шляхом внесення змін до Закону України “Про споживче кредитування”. Відтепер у Законі встановлено хоча й спрощений перелік вимог, яких має дотримуватися фінансова установа при наданні споживчого мікрокредиту, проте навіть такий мінімальний запас вимог створює додаткові гарантії захисту прав споживачів [47]. З приводу змін Національний банк в цілому висловився позитивно, проте вважає за необхідне при визначенні об’єму вимог до розкриття інформації клієнтові керуватися не розміром мінімальної заробітної плати, а розміром прожиткового мінімуму для працездатних осіб, тобто поширити існуючі вимоги й на менші кредити [46, с. 18].

Також однією з причин частого порушення прав споживачів є недобросовісна і оманлива реклама, яку тривалий час поширювали небанківські фінансові установи. Насправді ж ці питання належним чином врегульовано в Законі України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”, в ЗУ “Про споживче кредитування”, ЗУ “Про рекламу”. Питання порушення цих вимог скоріше пов’язано із відсутністю механізму виявлення та реагування на таку

рекламу. Згідно п. 2 ч. 2 ст. 21 ЗУ “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”, обов’язок з нагляду за дотриманням законодавства про рекламу в частині реклами у сфері фінансових послуг здійснюється Національним банком. Проте наразі ані в законах, ані у підзаконних актах НБУ немає жодної інформації про порядок реагування на виявлення недобросовісної реклами. Більш того, у Законі не визначено заходи впливу, які можуть застосовуватися до фінансових установ у разі порушення вимог до реклами. Слід також враховувати, що мікrokредити, котрі є домінуючою фінансовою послугою на ринку кредитування небанківськими фінансовими установами, надають мікропідприємствами, і тому їх реклама не є масовою, що ускладнює її виявлення. Частково вирішити вказану проблему Національний банк планує завдяки запровадженню жорсткіших вимог до реклами: планується зобов’язати фінансові установи “вказати в рекламі кредиту попередження про ризики, пов’язані з отриманням кредиту (у тому числі у випадку його невчасного повернення)” [46, с. 18].

Наступним поширеним порушенням, на яке Національний банк України звертає увагу, є неналежний рівень захисту персональних даних споживачів. Насправді ж проблема забезпечення захисту персональних даних є актуальною проблемою не лише для небанківського фінансового сектору, але в цілому для усіх галузей, де здійснюється їх збір, обробка та зберігання. Проте Закон України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг” не запроваджує жодних нових вимог або механізмів, спрямованих на реальне забезпечення такого захисту. Єдиним зрушення після прийняття змін до вказаного Закону стало закріплення забезпечення захисту персональних даних як одного з принципів захисту прав споживачів у п. 6 ч. 1 ст. 3-1. Тому насправді законодавство у цій галузі в цілому встановлює доволі ілюзорний захист персональних даних, а відтак питання врегулювання цього аспекту не належить до повноважень НБУ. Втім, у білій книзі Національний банк пропонує і своє бачення, а саме:

1) Згода на обробку персональних даних має передбачати чітко визначені шляхи оброблення та передавання персональних даних споживачів, а також усіх суб'єктів оброблення даних;

2) Згода на оброблення персональних даних має отримуватися кредитними компаніями тільки після ознайомлення суб'єкта персональних даних з усіма умовами такої згоди, які мають подаватися в зрозумілій формі;

3) Кожна фінансова компанія повинна мати затверджені правила захисту персональних даних споживачів;

4) Національний банк також розгляне можливість роботи над посиленням відповідальності фінансових компаній за порушення порядку укладення договорів у інформаційно-телекомунікаційних системах [46, с. 19].

3.2.2. Кредитні спілки

Багато проблем існує й щодо функціонування кредитних спілок, основним видом діяльності яких також є взаємне кредитування, а також, згідно ч. 1 ст. 1 Закону України “Про кредитні спілки”, “надання фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки”.

Наразі Національний банк разом із партнерами підготував проєкт Закону України “Про кредитні спілки”, котрий ліг в основу проєкту, що був поданий народними депутатами до Верховної Ради України 19 лютого 2021 року і досі перебуває на ознайомленні у комітетів, тому про потенціал його прийняття, тим паче в поданому вигляді, говорити зарано [49]. Однак не всі з заявлених Національним банком ідей були реалізовані у цьому проєкті, оскільки, звісно ж, він лише був взятий за основу народними депутатами, котрі подали свою версію до Верховної Ради України.

Так, наприклад, НБУ у білій книзі “Майбутнє регулювання кредитних спілок” звернув увагу на надто вузький перелік суб'єктів, які мають право бути учасниками кредитних спілок. Керуючись закордонним досвідом, було запропоновано ідею надати право об'єднуватися у кредитні спілки також фермерським господарствам та іншим організаціям, котрі створені на кооперативних засадах. На думку представників НБУ, “кредитні спілки можуть і повинні бути інструментом розвитку кредитування малих та середніх

сільськогосподарських виробників” [50, с. 9]. Національний банк таке положення втілює у власному законопроекті, що розміщений на офіційному сайті НБУ [51]. Втім, жодних змін до переліку учасників у проекті закону, що був поданий народними депутатами, не запропоновано.

Також народні депутати не підтримали ідею Національного банку щодо запровадження посади незалежних директорів у складі ради кредитної спілки, хоча й зобов’язали об’єднані кредитні спілки узгоджувати певні кандидатури на посади, котрі НБУ відносив до повноважень незалежних директорів. Сутність незалежності таких директорів прямо у законопроекті НБУ не розкривається. Відповідно до ч. 16 ст. 22 проекту, незалежні директори також займають посаду голів аудиторського комітету, комітету з управління ризиками та комітету з винагород. Окрім того, згідно ч. 2 ст. 24 проекту НБУ, незалежний директор повинен відповідати вимогам щодо бездоганної ділової репутації та професійної придатності, незалежності.

Як і фінансові установи, кредитні спілки муситимуть погоджувати кандидатури на певні посади, а саме, згідно ч. 6 ст. 25 та ч. 10 ст. 25 проекту народних депутатів, на посаду голови правління об’єднаної кредитної спілки, голів і членів ради об’єднаної кредитної спілки та головного бухгалтера об’єднаної кредитної спілки, ризик-менеджера, головного комплаєнс-менеджера, головного внутрішнього аудитора. Тобто частково ідея із незалежними директорами втілена була.

Сутність і характер кваліфікаційних вимог у законопроекті не визначені і мають бути окремо унормовані регулятором. Із положень вказаних статей вбачається, що вимога поширюється лише на об’єднані кредитні спілки, котрі, згідно ч. 1 ст. 61 законопроекту, визначаються як

кредитна спілка, заснована іншими кредитними спілками на кооперативних засадах з метою сприяння фінансовій стійкості таких кредитних спілок, здійснення господарської діяльності у відповідності до частини п’ятої статті 4 цього Закону, а також іншої діяльності, передбаченої цим Розділом, та

яка отримала ліцензію на провадження діяльності кредитної спілки у порядку, передбаченому цим Законом.

Наступною пропозицією Національного банку, котру було реалізовано й у проєкті народних депутатів, є надання кредитним спілкам можливості бути не лише неприбутковими організаціями, але й прибутковими. Тривалий час вони були позбавлені такої можливості, що, згідно позиції НБУ, суперечить закордонному досвіду. Більш того, Національний банк звернув увагу на негативну практику помилкового віднесення кредитних спілок до прибуткових організацій, що відбувається через певні недоліки у законодавстві, які виникли після внесення змін до Податкового кодексу України [50, с. 11]. Так, згідно пп. 133.4.1 та пп. 133.4.2 Податкового кодексу України, неприбуткова організація повинна одночасно відповідати ряду вимог, серед яких, зокрема, закріплення заборони в установчих документах розподіляти отримані доходи серед учасників, та можливість використовувати їх лише на “утримання такої неприбуткової організації, реалізації мети (цілей, завдань) та напрямів діяльності, визначених її установчими документами” [52].

Проте кредитна спілка за своєю правовою природою не може відповідати таким критеріям, оскільки у ч. 3 ст. 21 Закону України “Про кредитні спілки” прямо передбачено, що попри свій неприбутковий статус, кредитна спілка має право розподіляти свої доходи між учасниками такої спілки. Таке твердження підтверджується й листом Державної фіскальної служби України від 28.12.2016, де роз’яснено, чому кредитні спілки не можна віднести до неприбуткових організацій [53].

Верховний Суд також стоїть на позиції неможливості віднесення кредитних спілок до неприбуткових організацій, що підтверджується рішенням у справі №802/1511/17, де кредитна спілка “Партнер” оскаржувала своє виключення із Реєстру неприбуткових установ та організацій після внесення змін до Податкового кодексу України. Згідно Постанови ВС, навіть у разі внесення кредитною спілкою

до установчих документів заборони за розподіл власних доходів, Закон України “Про кредитні спілки”

“Закон, що регулює її діяльність, передбачає розподілення отриманого доходу серед її членів.

Таким чином, при вирішенні питання, чи може кредитна спілка набути статусу неприбутковості, визначальним є нормативно-правове регулювання цього питання, зокрема Закону України «Про кредитні спілки», а не положення Статуту Кредитної спілки «Партнер»

За таких обставин, Верховний Суд погоджується з висновками судів попередніх інстанцій, що кредитна спілка не відповідає ознакам неприбуткової організації, закріпленим у пп. 133.4.1 п. 133.4 ст. 133 Податкового кодексу України, що свідчить про відсутність підстав для включення КС «Партнер» до Реєстру неприбуткових операцій” [54].

Такі ж рішення Верховний суд також прийняв у справах № 820/980/17 [55] та 808/752/17 [56].

У проєкті закону, що був поданий народними депутатами, дана проблема була вирішена, оскільки у абз. 2 ч. 2 ст. 36 законопроєкту зазначено, що “Кредитна спілка, внесена до Реєстру неприбуткових установ та організацій, не має права розподіляти прибуток та/або дохід на пайові внески”, тобто таким чином норма більше не є імперативною і ті кредитні спілки, що хочуть мати неприбутковий статут, мають безперешкодне право внести таке положення до установчих документів.

Серед позитивних змін, запропонованих у проєкті, також є розширення переліку фінансових послуг, які можуть надаватися кредитною спілкою. Такий перелік, згідно ч. 2 ст. 4 проєкту, залежатиме від виду отриманої ліцензії: стандартна ліцензія надає право надавати кошти у кредит та залучати від своїх членів кошти, що підлягають поверненню, що не є пайовими внесками; спрощена - лише кредитування. Однак Національний банк матиме право також видати ліцензію кредитній спілці на надання гарантій, торгівлю валютними цінностями та фінансові платіжні послуги. Такі зміни

Однак законопроєкт слід покритикувати за його певну невідповідність проєкту “Про фінансові послуги та фінансові компанії”, котрий є базовим для регулювання ринку всього ринку небанківських фінансових послуг, а відтак і його

положення є основоположними для інших законопроектів. Так, наприклад, у законопроекті “Про фінансові послуги та фінансові компанії” немає такого поняття як стандартна та спрощена ліцензії, проте вони наявні у проекті “Про кредитні спілки”. Також, наприклад, у проекті закону “Про кредитні спілки” передбачено ширший перелік заходів впливу, аніж передбачений у проекті закону “Про фінансові послуги та фінансові компанії”: перший передбачає також звуження ліцензії, примусову ліквідацію кредитної спілки та віднесення кредитної спілки до категорії неплатоспроможної, проте таких заходів навіть при широкому тлумаченні наявних, у проекті немає.

Також Національний банк висловився щодо потреби утворити фонд гарантування вкладів у кредитних спілках, в тому числі допускається можливість його створення на базі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [57, с. 14]. Такі пропозиції лунали у Верховній Раді України ще у 2008 році, проте відповідний законопроект був відкликаний [58]. Створення такого фонду є дійсно дуже важливим, оскільки в умовах нестабільної економічної ситуації в Україні, застарілого законодавства, ризику настання неплатоспроможності кредитних спілок є дуже високими. Так, наприклад, згідно наведених у Звіті НБУ даних, з 2015 по 2020 рік кількість кредитних спілок скоротилася вдвоє, і лише у першому півріччі 2020 року 4 кредитні спілки добровільно подали заяви про анулювання ліцензій [59, с. 4].

До утворення фонду гарантування вкладів як можливість стабілізувати фінансовий стан кредитної спілки у ст. 63 проекту Закону України “Про кредитні спілки” народних депутатів передбачено можливість отримання коштів із фонду стабілізації об’єднаної кредитної спілки, які спеціально створюються для підтримки платоспроможності учасників таких спілок. Проте тут є й певні недоліки: по-перше, кредитна спілка має бути учасником певної об’єднаної кредитної спілки, аби отримати таку допомогу, а така участь не є обов’язковою; по-друге, створення фонду стабілізації не є обов’язком об’єднаної кредитної спілки, а лиш правом, і тому така спілка не зобов’язана надавати фінансову підтримку своїм

учасникам. Тож даний механізм неможливо прирівняти до гарантій, які забезпечує фонд гарантування вкладів.

Слід зазначити, що успіх та швидкість прийняття Верховною Радою України цього законопроекту дуже сильно залежить від прийняття ЗУ “Про фінансові послуги та фінансові компанії”, оскільки запропоновані зміни суперечать чинному ЗУ “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”, наприклад, в частині ліцензування та реєстрації, а тому вони несумісні.

3.2.3. Діяльність ломбардів

Основний вид діяльності ломбардів також пов’язаний зі специфічним видом кредитування — кредитуванням під заставу певного майна, що передається у власність ломбарду. Проте даний вид фінансових установ має свої особливості, тому про проблеми регулювання цього сектору слід говорити окремо.

Найпершою проблемою у регулюванні діяльності ломбардів є відсутність спеціального законодавства. Раніше така прогалина компенсувалася нормативними актами Нацкомфінпослуг, проте таке регулювання має закріплюватися саме на рівні законодавства, за прикладом вимог до діяльності кредитних спілок та страхових компаній. Наразі у Верховній Раді України на розгляді перебуває проєкт Закону України “Про ломбарди і ломбардну діяльність”, поданий народними депутатами 26.12.2019, тобто майже півтори роки тому [60]. Основні положення також закріплені у проєкті Закону України “Про фінансові послуги та фінансові компанії”. Бачення Національного банку України було окремо закріплено у формі білої книги “Майбутнє регулювання діяльності ломбардів” 13 травня 2020 року [61], тобто вірогідніше за все, народні депутати не співпрацювали із НБУ на час розробки законопроекту.

На жаль, якість проєкту Закону України “Про ломбарди і ломбардну діяльність” є доволі низькою, оскільки там немає положень про особливості процедури ліцензування ломбардів, структуру власності, порядок ліквідації ломбардів тощо. Взагалі законопроект є дуже стислим, а тому покладає обов’язок щодо деталізації таких аспектів на регулятора. Значно вдаліші пропозиції, у яких також втілено і бачення Національного банку, висловлені у законопроекті “Про фінансові послуги та фінансові компанії”, щоправда не зрозуміло чому народні депутати вирішили не створювати окремий законопроект щодо діяльності ломбардів, а внесли лише мінімальні положення до закону, а решту віднесли до компетенції регулятора. Цікаво також відзначити, що обидва законопроекти були ініційовані одним і тим же народним депутатом — Гетманцевим Данилом Олександровичем — представником Комітету з питань фінансів, податкової та митної політики Верховної Ради України, проте вони явно суперечать одне одному.

Національний банк звертає увагу на необхідності скасувати обмеження, встановлене у ч. 2 ст. 4 Закону України “Про підприємництво” [62], щодо можливості існування ломбардів лише у формі повних товариств або державних чи комунальних підприємств [61, с. 10]. Проте в законопроекті народні депутати залишили дане положення без уваги. Втім, у ч. 1 ст. 32 проєкту Закону “Про фінансові послуги та фінансові компанії” зазначено, що ломбарди можуть створюватися у будь-якій організаційно-правовій формі, якщо інше не передбачено законом. Чи є намір у народних депутатів скасовувати відповідне положення у ЗУ “Про підприємництво” — не відомо.

У проєкті Закону України “Про ломбарди і ломбардну діяльність” також не міститься положень щодо розширення переліку фінансових послуг, які можуть надаватися ломбардами, що прямо суперечить баченню НБУ. Національний банк пропонує також надати ломбардам можливість надавати послуги із переказу коштів без відкриття рахунків та торгівлі валютними цінностями, за умовами відповідності додатковим вимогам і отримання дозволу [61, с. 12]. Окрім того, планується

передбачити можливість надавати й певні супровідні послуги та здійснювати господарські операції в інтересах клієнтів:

посередницьку діяльність із страхування предмета застави на підставі агентського договору зі страховою компанією;
 продаж предмета застави, на який ломбардом звернено стягнення;
 оцінку заставленого майна;
 передпродажну підготовку, ремонт, переробку майна, яке було предметом застави в ломбарді, та на яке ломбардом було звернено стягнення зберігання майна;
 надання в оренду/суборенду приміщень та іншого майна, які не використовуються для провадження ломбардної діяльності;
 інвестування власних коштів [61, с. 10].

Приблизно такий самий перелік послуг передбачений і в ч. 6 ст. 28 проекту Закону України “Про фінансові послуги та фінансові компанії”, із уточненням про можливість вчинення й інших правочинів, необхідних для здійснення його діяльності.

І Національний банк, і народні депутати у законопроекті пропонують встановити мінімальний розмір статутного капіталу у розмірі 500 тис. грн, а у разі наявності відокремлених підрозділів - 1 млн. грн [61, с. 14]. Однак зовсім інший підхід пропонується у проекті Закону “Про фінансові послуги та фінансові компанії”. Пропонується встановити різний мінімальний розмір статутного капіталу в залежності від об’єму послуг, які ломбард надає: якщо ломбард виключно надає послуги кредитування під заставу майна - 1 млн. грн; якщо кредитування здійснюється в іноземній валюті та/або якщо ломбард надає інші послуги, які він згідно законодавства має право надавати у разі отримання ліцензії — 5 млн. Грн.

Національний банк у білій книзі також пропонує встановити “обмеження на рівні закону відповідальності клієнтів за кредитними договорами з ломбардами в межах вартості заставленого майна” [61, с. 16]. Таке рішення пов’язано із тим, що доволі часто ломбарди, керуючись ст. 24 ЗУ “Про заставу”, згідно якого у разі недостатності коштів, отриманих внаслідок реалізації заставленого майна для покриття невиконаного боржником грошового зобов’язання, застагодержатель має

право одержати недоотриману суму з іншого майна боржника [63]. Таке положення суперечить самій ідеї діяльності ломбардів, згідно якої розмір кредиту має бути еквівалентним вартості заставленого майна, а прибуток ломбард отримує за рахунок відсотків по кредиту, які регулярно сплачує боржник. Дане обмеження було втілено у ч. 9 ст. 9 проекту Закону “Про ломбарди і ломбардну діяльність”

Наступною проблемою, на яку Національний банк звернув увагу у своєму дослідженні, є умисне заниження вартості заставного майна ломбардами, з метою отримання доходу у формі різниці між вартістю кредиту та заставним майном, у разі невиконання боржником свого зобов’язання перед ломбардом. Так, згідно наведених у білій книзі статистичних даних, “станом на кінець 2019 року співвідношення вартості майна, прийнятого у заставу, до наданих кредитів становило 116,4%”. Національний банк розглядає можливість встановлення вимоги повернення ломбардами такої різниці боржникові, у разі реалізації майна [61, с. 5].

Також, як і для інших секторів, планується підвищити вимоги до інформування споживачів. На ці правовідносини також поширюються вимоги Закону України “Про споживче кредитування”, тобто частково ця проблема вирішується завдяки змінам, що були прийняті. Однак Національний банк пропонує запровадити обов’язок ломбардів надавати своїм клієнтам ломбардний квиток - документ, що містить стисло та зрозумілу інформацію про умови правочину, що укладається між сторонами, а також інформацію про предмет застави та заставодавця [61, с. 17]. Національний банк зазначає, що така практика є поширеною у світі і створює додаткові гарантії захисту прав клієнтів. Проект такого квитка має надаватися клієнтові до укладення договору [61, с. 17]. На жаль, така ідея втілення в жодному з законопроектів втілення не має.

3.2.4. Страхування

На жаль, на відміну від ринку кредитних спілок, ринок страхування наразі не очікує законодавчих змін, а Національний банк зі свого боку досі не напрацював жодних законопроектів, лише виклав власне бачення у білій книзі, про яку йтиметься далі. Як вже було з'ясовано у попередніх підрозділах, гарантій того, що у законопроекті народних депутатів таке бачення буде викладено без жодних змін немає.

Страхова діяльність, згідно нормативів Національного банку, про які йшлося у попередньому розділі, вважається високоризиковою, тому вимагає особливої уваги з боку законодавця та регулятора. У білій книзі “Майбутнє регулювання ринку страхування” Національний банк звертає увагу на низьку популярність страхових послуг в Україні: “показник проникнення (Insurance Penetration ratio), що визначається як співвідношення обсягу залучених страхових премій до ВВП, становить 1,4% . Для порівняння, у Європі – 5,0%, в середньому у світі – 6,1%” [64, с. 6]. Такі низькі показники Національний банк пов’язує в тому числі із низькоякісним законодавством, котре застаріло і не спроможне відсіяти з ринку існуючих та потенційних недобросовісних надавачів послуг.

За наведеною у дослідженні статистикою, за перші дев’ять місяців 2019 року, 51 страхова компанія припинила свою діяльність, що становить близько 18% від загальної кількості страхових компаній. Окрім того, “Більшість з них, відповідно до вимог законодавства, залишили ринок, оскільки не вели страхової діяльності понад 6 місяців або прийняли рішення здати (анулювати) ліцензії” %” [64, с. 6]. Також, згідно даних, наведених на офіційному сайті Національного банку, за друге півріччя 2020 року НБУ виявив порушення нормативів, що мають вплив на платоспроможність установ, у діяльності 46 страхових компаній, тобто близько 20% усіх страхових компаній України не відповідають вимогам платоспроможності [65].

Серед перших та головних проблем ринку страхування Національний банк виділяє низьку платоспроможність та ліквідність компаній. Аналізуючи положення ст. 9 ЗУ “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових

послуг” та ст. 30 “Про страхування”, можна дійти висновку, що для отримання ліцензії та здійснення подальшої діяльності фінансова установа повинна мати сплачений статутний фонд, причому його розмір повинен відповідати встановленому у Законі мінімальному розміру, передбаченому для конкретного виду страхування (не менше 10 млн. євро за валютним обмінним курсом валюти України для страховиків життя та не менше 1 млн. євро для інших видів страхування), а також наявність страхових резервів, які використовуються для страхових виплат і відшкодувань [66].

Проте страхова компанія повинна відповідати цим вимогам не лише на момент отримання ліцензії, але й впродовж усього її існування, а в інакшому разі її ліцензія підлягає анулюванню в порядку п. 14 ч. 1 ст. 38-1 ЗУ “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”. І тут виникає ряд проблем, оскільки, як зазначає Наталія Гудима, голова Національної асоціації страховиків України (станом на 2018 рік), після створення компанії, належний контроль за статутним капіталом не здійснюється [67]. Більш того, голова асоціації зазначає, що “Запас платоспроможності у нас розрахунковий. Закон про страхування передбачає розрахувати перевищення фактичного над нормативним, і все. Якими активами цей запас забезпечено, чи правильно розраховані зобов’язання – цього ніхто не контролює, цього немає в законі про страхування” [67]. На цій же обставині наголошує у білій книзі й Національний банк, зазначаючи, що “За чинної регуляції страхові компанії мають змогу суттєво занижувати резерви та завищувати вартість активів (відстрочена аквізиція, завищена вартість корпоративних цінних паперів, нерухомості, дебіторської заборгованості). Через це оцінити реальну платоспроможність страховиків майже неможливо, оскільки формально наявний капітал насправді може виявитися недостатнім” [64, с. 9].

Національний банк пропонує вирішити цей аспект шляхом підвищення вимог щодо прийнятності активів, з яких саме формуються резерви страховика. Такі активи “мають бути високоякісними та ліквідними для забезпечення можливості здійснення страхових виплат” [64, с. 21]. Також планується

регламентувати “розрахунок технічних резервів для кожного сегмента ризику, який складатиметься із суми найкращих попередніх розрахунків розміру платежів і виплат та загальної суми маржі ризику” [64, с. 21]. В контексті розміру капіталу не запропоновано суттєвих змін, окрім як зменшити розмір мінімального капіталу в залежності від класу страхової діяльності до 32 та 48 мільйонів гривень. Такий саме розмір мінімального капіталу поширюватиметься і на новий суб’єкт страхової діяльності - спеціалізованого перестраховика [64, с. 20].

Серед наступних важливих проблем ринку є участь страхових компаній у фінансових схемах по легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, що реалізуються переважно шляхом укладення договорів перестраховання із ненадійними страховиками-нерезидентами. Науковці Унінець-Ходаківська В. П., Костюкевич О. І., Лятамбор О. А. зазначають, що “Недосконалість законодавства дозволяє створювати компанії-одноденки, які працюють протягом одного кварталу. Через них проводять дуже великі платежі закордон і одразу їх знищують, здаючи ліцензії і купуючи іншу” [8, с. 208]. Національний банк також звертає увагу на те, що “головною бізнес-метою окремих страховиків є саме діяльність, пов’язана з виведенням капіталу, легалізацією доходів, отриманих незаконним шляхом, оптимізацією податків, у тому числі шляхом конвертації безготівкових коштів у готівку” [64, с. 9]. Цю проблему НБУ прагне вирішити шляхом застосування до учасників ринку ризик-орієнтованого підходу, про який йшлося у попередньому розділі.

Пропонується також змінити підхід до ліцензування, а саме замість ліцензування за видом діяльності, здійснювати цю процедуру за класом страхової діяльності із паралельним запровадженням обмеження щодо поєднання деяких з них, що відповідає міжнародній практиці [64, с. 15].

У перспективі зазнають змін й вимоги до керівників та осіб, що виконують ключові функції: Національний банк погоджуватиме призначення кандидатів на ці посади, матиме повноваження вимагати їх заміну після призначення у разі невідповідності вимогам посади. До таких підконтрольних посад належатимуть усі

члени колегіальних органів управління та контролю (правління, наглядова рада), відповідальні особи за внутрішній аудит, управління ризиками, комплаєнс, фінансовий моніторинг та актуарні розрахунки, головний бухгалтер [64, с. 18-19].

Також планується запровадити більш жорсткі вимоги до “значущих страхових компаній” [64, с. 19]. Очевидно, що під значущими маються на увазі страхові компанії, активи яких перевищують певний відсоток від загального обсягу даного ринку, проте у білій книзі цього не деталізовано. Серед таких вимог, Національний банк пропонує залучити незалежних директорів до участі у наглядових радах таких страхових компаній, “що дасть змогу здійснювати посилений контроль за операційною діяльністю компанії, реалізацією її бізнес-плану та стратегії, а також передбачатиме появу незалежного елемента системи стримувань та противаг у компанії, що забезпечить посилений захист інтересів страхувальників” [64, с. 19].

Національний банк вніс пропозицію створення також фонду гарантування страхових виплат за договорами страхування життя. Такий фонд, як і в випадку із кредитними спілками, покликаний допомогти страховикам виконати свої грошові зобов’язання перед клієнтами у разі настання його неплатоспроможності [57, с. 14]. Ідеї про запровадження такого фонду також лунають не вперше, і відповідний законопроект вносився на розгляд до Верховної Ради України у 2013 році, проте прийнятий не був [68]. У науковій літературі створення фонду в цілому оцінюється схвально, проте є й певні проблемні аспекти. Так, наприклад, доктор наук Коваль О.П. у своїй статті зазначає, що по-перше, створення фонду сприятиме “додатковому фінансовому навантаженню на страховиків”, що в кінцевому рахунку призведе до здорожчання “страхового тарифу на шкоду ринку” [69, с. 64].

По-друге, якщо зобов’язати усіх страховиків життя бути членами фонду гарантування, “це означатиме, що Фонд візьме на себе ризики абсолютно всіх страхових лайфових компаній, зокрема дрібних і непрозорих. Отже, цілком імовірно, що кошти Фонду витратимуться на покриття їхньої безвідповідальності або, принаймні, недостатньої кваліфікації” [69, с. 64]. Тобто перед запровадженням

фонду гарантування слід переконатися у тому, що система оцінки ризиків, життєздатності бізнес-плану та платоспроможності страховика є достатньо надійними, аби діяльність недобросовісних учасників ринку не покривалася за рахунок внесків добросовісних страховиків.

Потенційно також буде запроваджено жорсткішу відповідальність для актуаріїв у разі, якщо “неналежно проведена ними оцінка загрожуватиме фінансовому стану страховика” [64 с. 21]. Така ідея для запровадження змін є цілком послідовною, враховуючи запровадження ризик-орієнтованого підходу Національним банком, оскільки діяльність актуаріїв також тісно пов’язана із оцінкою ризиків і таким чином запобіганням погіршенню фінансового стану страховика.

У проєктах законів також планується запровадити додаткові гарантії захисту прав споживачів, за прикладом вимог до споживчих кредитів. Так, Національний банк пропонує обов’язково визначати у договорі моменти, “ коли страхове покриття починається та закінчується, включно з можливим періодом відмови від страхового договору; зазначення детальних ризиків застрахованого у договорі та тих ризиків, які договором не покриваються; коректне визначення та розкриття інформації про суттєві або нестандартні виключення чи обмеження у договорі” [64 с. 22].

3.3.Аспекти діяльності, які потребують правового регулювання Національним банком

Однією з ключових функцій Національного банку України як регулятора ринку небанківських фінансових послуг є нормотворчість. Як вбачається з попередніх підрозділів, багато аспектів діяльності фінансових установ та особливостей нагляду за ними врегульовуються саме на рівні НБУ, а не законодавства.

Хоча із моменту переходу повноважень регулятора ринку небанківських фінансових послуг до НБУ пройшов вже майже рік, Національним банком досі не було врегульовано значну кількість правових аспектів. Оскільки Національний банк України діє як регуляторний орган, про що зазначено у ст. 1 Закону України “Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності”, він зобов’язаний в порядку ст. 7 вказаного закону щорічно готувати плани проєктів регуляторних актів, а також оприлюднювати їх з метою одержання зауважень і пропозицій учасників ринку (ст. 9 Закону) [70].

Згідно такого плану на 2020 рік, Національний банк зобов’язаний був запропонувати 14 проєктів постанов регуляторних актів у сфері небанківських фінансових послуг [71]. Втім, три з них взагалі не були розроблені, і лише два були прийняті [72]. До прикладу, проєкт Положення про обов’язкові критерії і нормативи достатності капіталу та платоспроможності, ліквідності, прибутковості, якості активів та ризиковості операцій страховика було опубліковано до обговорення 24 грудня 2020 року на офіційному сайті НБУ. Його обговорення мало тривати впродовж місяця - до 28 січня 2021 року. Проте станом на кінець першого кварталу 2021 року, тобто два місяці по тому, проєкт досі не був прийнятий [73]. Така ж ситуація, наприклад, із Положення про визначення умов провадження діяльності з надання фінансових послуг, здійснення яких потребує відповідної ліцензії [74].

В свою чергу строк прийняття Положення про застосування Національним банком України заходів впливу у сфері державного регулювання діяльності на ринках небанківських фінансових послуг після спливу терміну його обговорення становив приблизно три з половиною місяці [75, 76], а Положення про здійснення Національним банком України безвиїзного нагляду на ринках небанківських фінансових послуг — два місяці [77, 78]. Ще гірша ситуація із виконання плану на перший квартал 2021 року — із шести проєктів регуляторних актів на кінець кварталу напрацьовано лише два [79].

Відтак наразі лишаються неврегульованими значна кількість ключових аспектів, наприклад, нові вимоги до установ, які мають намір отримати ліцензію з метою надавати ті чи інші фінансові послуги, не врегульовано питання порядку нагляду за додержанням учасниками ринку законодавства про захист прав споживачів, відсутні вимоги до структури власності надавачів фінансових послуг, вимоги щодо ділової репутації та ринкової поведінки, методики формування страховиками резервів тощо.

Враховуючи певні затримки у напрацюванні нормативно-правових актів, слід детальніше ознайомитися із процедурою нормотворення Національного банку, оскільки ймовірно проблема полягає у ній. Нормотворча процедура у Національному банку є значною простішою, у порівнянні із Нацкомфінпослуг, що пов'язано із його правовим статусом. Згідно ч. 1 ст. 2 ЗУ “Про Національний банк України”, НБУ визначається “центральним банком України, особливим центральним органом державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого визначаються Конституцією України, цим Законом та іншими законами України”. Натомість Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, згідно п. 1 Положення Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, є державним колегіальним органом [14], тобто центральним органом виконавчої влади, який має меншу незалежність і самостійність у прийнятті рішень, аніж НБУ.

Саме тому Нацкомфінпослуг зобов'язана погоджувати власні нормативно-правові акти із Міністерством юстиції України в порядку Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади Кабінету Міністрів України [80], а певні питання також із Кабінетом Міністрів України та Державною регуляторною службою України, що передбачено у Положенні про комісію.

Така процедура значно сповільнює строки прийняття рішень у порівнянні із процедурою прийняття рішень Національним банком. Національний банк

погоджувати нормативно-правові акти із Міністерством юстиції не зобов'язаний, а видаються вони, згідно ч. 3 ст. 56 ЗУ “Про Національний банк України”, у формі постанов Правління НБУ. Більш-менш детально процедура створення та прийняття нормативно-правових актів Національним банком розкрита у Інструкції про порядок підготовки, видання, реєстрації, надсилання та систематизації нормативних документів Національного банку України.

Згідно п. 2.1. Інструкції, проекти нормативних актів готуються структурними підрозділами Національного банку з урахуванням їх компетенції, або ж декількома підрозділами [81]. Такими підрозділами є різні департаменти у складі НБУ, наприклад, Департамент нагляду за ринком небанківських фінансових послуг або Департамент ліцензування тощо. Нормативно-правові акти також можуть готуватися у співпраці із іншими міністерствами і відомствами, вченими, кваліфікованими спеціалістами-практиками банків, підприємств, установ і організацій, шляхом створення робочих груп.

Після розробки і належного оформлення нормативного акту, він передається до юридичного департаменту, де його перевіряють на відповідність чинному законодавству, дотримання меж компетенції НБУ тощо в порядку п. 3.1. та 3.2. Інструкції. У разі виявлення будь-яких порушень, проєкт відправляється на повторне доопрацювання. Якщо ж порушення відсутні, проєкт передається на затвердження Правлінню НБУ, а далі проходить процедуру реєстрації та опублікування.

Хоча інструкція цього не передбачає, враховуючи вимоги ст. 9 Закону України “Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності” зобов'язує Національний банк публікувати заздалегідь проєкти нормативно-правових актів, з метою “одержання зауважень і пропозицій від фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань” [70]. Згідно ч. 6 ст. 9 вказаного Закону, строк такого обговорення має встановлюватися в межах від одного до трьох місяців. З аналізу офіційного веб-сайту НБУ можемо дійти висновку, що Національний банк переважно встановлює строки в межах одного місяця. Згідно

ч. 7 ст. 9 того ж Закону, Національний банк зобов'язаний враховувати пропозиції осіб, що надали відгуки, а у разі незгоди надавати вмотивований висновок щодо підстав такої відмови. Тож можна дійти висновку, що процедура в цілому є доволі виправданою і ефективною, не обтяжуючою для регулятора.

Однак, звісно ж на швидкість доопрацювання і прийняття регуляторних актів впливає кількість пропозицій, що були запропоновані учасниками ринку, а також карантинні обмеження, зумовлені пандемію COVID-19, проте питання полягає в тому, через який час реформа запрацює в повній мірі, враховуючи усі обставини.

Підсумовуючи викладене у даному розділі, слід підкреслити, що перехід повноважень регулятора до Національного банку України є безперечно вдалою і позитивною зміною, оскільки в цілому така практика відповідає закордонній, хоча більшість держав із розвиненою економікою, в тому числі європейських, віддають перевагу створенню відокремленого від центральних банків органу державної влади. Незалежність Національного банку, враховуючи його особливий правовий статус, створює як додаткові гарантії його незалежності від політичного втручання, так і пришвидшення процесу створення нормативно-правових актів, що має сприяти якнайшвидшому повноцінному запуску реформи.

Однак наразі багато питань так і залишилися неврегульованими, оскільки більшість аспектів для початку мають бути врегульовані саме на законодавчому рівні. Оскільки Національний банк не має права законодавчої ініціативи, він у співпраці із фахівцями у галузі та комітетами Верховної Ради України напрацював два законопроекти, щоправда, не всі викладені ідеї були закріплені у тих проєктах, які подавалися народними депутатами. Інші ідеї НБУ викладалися у так званих білих книгах, котрі, на жаль, містять лише загальне бачення, без конкретизації яким чином можна досягти запропонованої мети. Однак все ж таки проаналізовані висунуті зміни дають підстави дійти до висновку, що їх запровадження матиме

виключно позитивні наслідки для захисту прав споживачів послуг та добросовісних учасників ринку.

Під час дослідження також було з'ясовано, що Національний банк дещо затримується із виконанням власних планів по підготовці проєктів нормативно-правових актів, що також має наслідком сповільнення реформи в цілому та неможливості здійснювати окремі функції, наприклад, інспекційні перевірки. Причиною такого сповільнення не можна назвати обтяжливу процедуру нормотворення, оскільки вона є доволі виправданою і має стислі строки.

ВИСНОВКИ

Розвиток ринку небанківських фінансових послуг відіграє провідне значення у зростанні української економіки, а тому його ефективне регулювання повинне виступати одним з ключових напрямків діяльності держави. Саме тому з липня 2020 року повноваження регулятора вказаного ринку перейшли до Національного банку України, покликаною запровадити якісно нові зміни у підходах до правового регулювання даного ринку.

Стан законодавства, що регулює ринок небанківських фінансових послуг, характеризується низькою якістю, оскільки у ньому, наприклад, поширене використання у нормативно-правових актах поняття небанківських фінансових послуг, відповідне визначення взагалі відсутнє, що не дає змоги чітко окреслити межі вказаного ринку. Окрім того, використання такого терміну є некоректним саме по собі, оскільки неправильно передає його зміст. Як наслідок було запропоновано власні способи вирішення цієї проблеми: замінити вказане поняття терміном фінансові послуги, що надаються небанківськими фінансовими установами, а також закріпити у законодавстві поняття небанківських фінансових установ, яке наразі відсутнє.

Також було виявлено недосконалість законодавчого визначення поняття ринку небанківських фінансових послуг і тому запропоновано визначити його як систему правовідносин, сутність яких полягає у здійсненні операцій із фінансовими ресурсами підприємствами, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг в інтересах третіх осіб.

Задля встановлення фінансово-правової природи ринку небанківських фінансових послуг також було з'ясовано учасників ринку фінансових послуг, до яких належать небанківські фінансові установи, їх групи, особи, які не є фінансовими установами, але мають право надавати фінансові послуги, саморегульвні організації, фінансові посередники та клієнти; також було схарактеризовано їх особливості.

Що стосується повноважень регулятора ринку, то після реформи їх лишилося два — Національний банк України та Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. Під час аналізу чинного законодавства можна дійти висновку, що повноваження Національного банку за повнотою майже не відрізняються від повноважень попереднього регулятора — Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, проте Національний банк має особливий правовий статус, що зумовлює його більшу самостійність у прийнятті рішень у порівнянні із Нацкомфінпослуг.

Попри те, що повноваження регулятора не змінилися, суттєвих змін зазнали форми правового регулювання Національним банком ринку небанківських фінансових послуг, серед яких:

- ліцензування і реєстрація: дані процедури були оптимізовані шляхом їх об'єднання в одну: відтепер підприємець не потребує спочатку окремо проходити процедуру реєстрації як фінансової установи, а потім отримувати ліцензію на надання певних фінансових послуг, а може одразу подати заяву на обидві процедури, причому строки виконання скоротилися вдвічі. Також у законопроекті, який перебуває на розгляді у Верховній Раді України, пропонується змінити підхід до ліцензування: ліцензії видаватимуться не під окрему фінансову послугу, а під здійснення певного виду діяльності, проте також буде запроваджено заборону суміщення певних видів діяльності. Також розширюється перелік послуг, які можуть надаватися фінансовою установою;
- нагляд: дана форма регулювання може здійснюватися у формі планових і позапланових інспекційних перевірок, а також безвізних перевірок. Новизною у регулюванні цього аспекту є запровадження ризик-орієнтовного підходу, що полягає у обов'язку фінансових установ зважувати ризиковість власної діяльності на підставі критеріїв, які встановлює регулятор. Національний банк перевіряє результати здійснення оцінки установою і також здійснює власну оцінку. Критерії ризику є як загальні (стан корпоративного управління, відповідність вимогам

ліквідності та платоспроможності тощо), так і спеціальні під окремі види фінансових послуг, що таким чином запроваджує індивідуальний підхід при оцінці ризиків окремої установи. Наслідком такої оцінки є віднесення фінансової установи до певної групи ризику та відповідно запровадження щодо неї наглядових заходів меншої або більшої жорсткості із певною регулярністю. Багато уваги також зосереджено на захисті прав споживачів: запроваджено відповідальність за порушення окремих прав, планується ввести обов'язок фінансових установ розглядати звернення споживачів, сприяти позасудовому вирішенню спорів тощо;

- заходи впливу: було запроваджено нові заходи впливу, котрі мають не стільки каральний характер, скільки допоміжний: до фінансових установ у разі потенціальних порушень можуть застосовуватися застереження, а у разі вже наявного порушення також письмові угоди про обов'язок виконати установою своє грошове зобов'язання. Також Національний банк може зобов'язати фінансові установи із нестабільним фінансовим станом розробити у співпраці план по відновленню такої стабільності. Тобто нові заходи впливу спрямовані на допомогу фінансовим установам виправитися і запобігти ризикам.

Задля оцінки потенційних наслідків від реформи, було досліджено питання підходів до правового регулювання ринків небанківських фінансових послуг закордоном. Практика зарубіжних країн доводить, що переважно у державах із розвиненою економікою використовується модель «двох вершин» — модель, за якої регулювання ринку фінансових послуг здійснюється центральним банком (в частині банківської діяльності) та спеціально створеним органом по регулюванню ринку небанківських фінансових послуг. Також було сформульовано висновок, що закордоном практика передачі повноважень регулятора ринку небанківських фінансових послуг до центрального банку не є поширеною, що пояснюється різною природою фінансових послуг, які надаються суб'єктами банківської діяльності та суб'єктами, що надають інші фінансові послуги.

Однак ліквідована Нацкомфінпослуг і була прикладом функціонування в Україні моделі «двох вершин», і її ефективність в українських реаліях не спрацювала, тому діяльність Національного банку як регулятора ринку може мати і вже демонструє більше переваг. Однак потенційно створення мегарегулятора, котрий би увібрав повноваження НБУ по регулюванню ринку небанківських фінансових послуг та повноваження Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, є схвальним, оскільки розчленування повноважень між різними органами призводить до розбіжностей у їх правах та обов'язках, відмінностей у процедурах, необхідності досконало налагодити зв'язок між органами (оскільки, наприклад, щодо певних суб'єктів НБУ та Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку мають узгоджувати проведення перевірок) тощо.

Попри значний вклад Національного банку у запровадження якісно нових змін, певні правові аспекти потребують саме законодавчого врегулювання, і єдиним засобом впливу органу державної влади без права законодавчої ініціативи є напрацювання законопроектів, в тому числі у робочих групах із народними депутатами. Майже за рік після реформи Національний банк розробив лише два проекти законів, обидва з яких були взяті за основу народними депутатами і подані до розгляду до Верховної Ради України. Усі інші рекомендації Національного банку викладені у формі білих книг — певних досліджень, у яких наведені основні проблеми окремих аспектів та способи їх вирішення. Проте таке бачення переважно має надто загальні ідеї, які ще мають бути сформульовані, а їх наслідки — зважені. Однак оцінка запропонованих змін є безперечно схвальною, оскільки наведені пропозиції відповідають сучасним потребам фінансових установ та міжнародному досвіду.

Окрім того, було проаналізовано нормотворчу діяльність НБУ, у зв'язку із чим було з'ясовано, що Національний банк частково не виконує власні плани по проектній діяльності регуляторних актів, що має наслідком сповільнення повноцінної роботи реформи. Такі затримки не пов'язані із нормотворчою процедурою, оскільки при її аналізі не було виявлено жодних невиправданих або

обтяжливих вимог. Відтак цілком ймовірно, що причиною затримок є щонайменше складнощі, пов'язані із пандемією COVID-19, котра припала на період запровадження цієї реформи.

Тож стан правового регулювання ринку небанківських фінансових послуг можна схарактеризувати як проміжний, тому що багато важливих змін лише в процесі запровадження, а тому наразі не можна об'єктивно оцінити вказану реформу як вдалу. Однак усі проаналізовані у роботі чинні зміни, запропоноване бачення Національного банку подальшого реформування, взяття курсу на вдосконалення захисту прав споживачів та застосування індивідуалізованого підходу до учасників ринку однозначно свідчать про високий потенціал даної реформи мати позитивні наслідки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 №2664-III у ред. від 04.10.2020.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text> (дата звернення 29.03.2021)

2. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 №2664-III у ред. від 01.07.2021.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14/ed20210701#Text> (дата звернення 29.03.2021)

3. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV у редакції від 01.07.2021.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15/ed20210701#Text> (дата звернення 29.03.2021)

4. Про фінансові послуги та фінансові компанії: проект Закону України від 15.02.2021 № 5065.

URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71092 (дата звернення 29.03.2021)

5. Арбузов С.Г. , Колобов Ю.В., Міщенко В.І., Науменкова С.В.. Банківська енциклопедія. Київ : Центр наукових досліджень Національного банку України : Знання, 2011. 504 с.

6. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III у ред. від 03.07.2020.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення 29.03.2021)

7. Council Regulation (EC) № 2223/96 of 25 June 1996 on the European system of national and regional accounts in the Community.

URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31996R2223&from=EN> (дата звернення 29.03.2021)

8. Унинець-Ходаківська В.П., Костюкевич О.І., Лятамбор О.А. Ринок фінансових послуг: теорія і практика: підручник 2-ге вид., доп. і перероб. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 392 с.

9. Попова А. Ринки небанківських фінансових послуг та їх інструменти: Юридичний ж. Право України №5, Київ, 2018, с. 136-150.

10. Реєстр осіб, які не є фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги із офіційного веб-сайту НБУ.

URL: <https://bank.gov.ua/ua/supervision/split/registers-lists#1> (дата звернення 29.03.2021)

11. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.09.2020 № 79-IX у ред. від 28.04.2020.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-20#Text> (дата звернення 29.03.2021)

12. Пояснювальна записка до проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг від 06.09.2019 № 1069-2.

URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=1069-2&skl=10 (дата звернення 29.03.2021)

13. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV у ред. від 01.01.2021.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> (дата звернення 29.03.2021)

14. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг: Указ Президента України від 23.11.2011 № 1070/2011 у ред. 07.07.2020.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1070/2011#Text> (дата звернення 29.03.2021)

15. Положення про Комітет з питань нагляду та регулювання діяльності ринків небанківських фінансових послуг: Рішення Правління Національного банку України від 29.07.2020 № 498-рш № vr498500-20.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr498500-20#Text> (дата звернення 29.03.2021)

16. Положення про застосування Національним банком України заходів впливу у сфері державного регулювання діяльності на ринках небанківських фінансових послуг: Постанова Правління Національного банку України від 01.02.2021 № 12 № v0012500-21.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012500-21#Text> (дата звернення 29.03.2021)

17. Про затвердження Положення про визначення умов провадження діяльності з надання фінансових послуг, здійснення яких потребує відповідної ліцензії (ліцензійних умов): проєкт Постанови Правління Національного банк України.

URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/proekt_2020-12-28.pdf (дата звернення 29.03.2021)

18. Новини ліцензування та реєстрації фінансових установ у січні 2021 року: звіт Національного банку України від 05 січня 2021 року.

URL:

https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/News_of_licensing_and_registration_2021-01.pdf?v=4 (дата звернення 29.03.2021)

19. Про затвердження Положення про встановлення критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від здійснення діяльності учасниками ринку небанківських фінансових послуг, їх суспільну важливість, на підставі яких визначається періодичність проведення планових інспекційних перевірок, та порядок їх застосування: Постанова Правління Національного банку України від 11.12.2020 № 157 № 0157500-20.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0157500-20#Text> (дата звернення 29.03.2021)

20. Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності у сфері ринків фінансових послуг та визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю) Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.11.2018 № 976 № 976-2018-п у ред. від 31.10.2020.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2018-%D0%BF/sp:max100#Text> (дата звернення 29.03.2021)

21. Про затвердження Правил проведення перевірок (інспекцій) Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, та визнання такими, що втратили чинність, деяких розпоряджень Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України: Розпорядження Національної Комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 27.11.2012 № 2422 № z0211-13 у ред. від 15.08.2017.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0211-13#n21> (дата звернення 29.03.2021)

22. План проведення інспекційних перевірок учасників ринку небанківських фінансових послуг на 2021 рік: річний план Національного банку України.

URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Plan_audit_nonbanks_2021.pdf?v=4 (дата звернення 29.03.2021)

23. Річний план здійснення заходів державного нагляду (контролю) Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, на 2020 рік: Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 28.11.2019 № 2422.

URL:

https://www.nfp.gov.ua/files/17_Dep_Melnik/Plan_2018/%D0%A0%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD%202020.pdf (дата звернення 29.03.2021)

24. Про затвердження Положення про організацію, проведення та оформлення результатів інспекційних перевірок учасників ринків небанківських фінансових послуг: Постанова Правління Національного банку України від 26.02.2021 № 22 № v00225500-21.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v00225500-21#Text> (дата звернення 29.03.2021)

25. Про затвердження Правил проведення перевірок (інспекцій) Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, та визнання такими, що втратили чинність, деяких розпоряджень Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України: Розпорядження Національної Комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 27.11.2012 № 2422 № z0211-13 у ред. від 08.07.2016.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0211-13/ed20160708#Text> (дата звернення 29.03.2021)

26. Про погодження із зауваженнями проекту розпорядження Кабінету міністрів України «Про схвалення Концепції реформування системи державного нагляду (контролю)»: Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 15.08.2019 № 1553.

URL: <https://www.nfp.gov.ua/files/ROZPORYADGHRNYA/2019/15-08/R-1553.pdf>

(дата звернення 29.03.2021)

27. Положення про здійснення Національним банком України безвиїзного нагляду на ринках небанківських фінансових послуг: Постанова Правління Національного банку України від 28.12.2020 № 169 № v0169500-20.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0169500-20#Text> (дата звернення 29.03.2021)

28. Національний банк України. Звітність фінансового сектору переходить на міжнародний стандарт. Назва з екрана офіційного веб-сайту НБУ від 19.02.2021.

URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvitnist-finansovogo-sektoru-perehodit-na-mijnarodniy-standart> (дата звернення 29.03.2021)

29. Про затвердження Положення про здійснення установами фінансового моніторингу: Постанова Правління Національного банку України від 28.07.2020 № 107 № v0107500-20 у ред. від 15.01.2021.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0107500-20#Text> (дата звернення 29.03.2021)

30. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 №361-ІХ у ред. від 16.08.2020.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#n525> (дата звернення 29.03.2021)

31. Про затвердження Положення про застосування Національним банком України заходів впливу до установ за порушення законодавства з питань фінансового моніторингу: Постанова Правління Національного банку України від 28.07.2020 № 106 № v0106500-20.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0106500-20#Text> (дата звернення 29.03.2021)

32. Про затвердження Порядку застосування санкцій, передбачених Законом України „Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення”, пред’явлення вимог та здійснення контролю за їх виконанням Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, та визнання такими, що втратили чинність, деяких розпоряджень Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України: Розпорядження Національної Комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 01.10.2015 №2371 № z1283-15.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1283-15#Text> (дата звернення 29.03.2021)

33. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 14.10.2014 № 1702-VII.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-18#n511> (дата звернення 29.03.2021)

34. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року. Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Міністерство фінансів України та Фонд гарантування вкладів фізичних осіб.

URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_FS_2025.pdf?v=4 (дата звернення 29.03.2021)

35. Захист прав споживачів фінансових послуг: робота зі зверненнями у 2020 році: Звіт Національного банку України.

URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/ZG_2020-Q4.pdf?v=4 (дата звернення 29.03.2021)

36. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту боржників при врегулюванні простроченої заборгованості: проєкт Закону України від 21.10.2020 № 4241.

URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70219 (дата звернення 29.03.2021)

37. Про затвердження Положення про здійснення Національним банком України нагляду за додержанням учасниками ринку фінансових послуг законодавства про захист прав споживачів фінансових послуг: проєкт Постанови Правління Національного банку України.

URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/proekt_2021-02-26.pdf?v=4 (дата звернення 29.03.2021)

38. Наумемнкова С.В., Міщенко В.І. Системи регулювання ринків фінансових послуг зарубіжних країни. Науковий посібник, Київ: Центр наукових досліджень НБУ. Університет банківської справи. 2010. 170 с.

39. Evaluation of the effectiveness of modern models of regulation of financial markets. Isaeva E.A., Leshchenko J.G.: Journal of creative economy # 10 Oct. 2019. с. 2045-2066.

URL: <https://creativeeconomy.ru/lib/40967> (дата звернення 29.03.2021)

40. Rethinking the Role of the State in Finance: Global Financial Development Report 2013. International Bank for Reconstruction and Development. World Bank. 2012.

URL:

<http://documents1.worldbank.org/curated/en/853761468326979957/pdf/728030PUB0PUB107926B009780821395035.pdf> (дата звернення 29.03.2021)

41. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР у ред. від 01.01.2020.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 29.03.2021)

42. Створено багатосторонню робочу групу для розроблення пропозицій до проекту закону України "Про страхування": назва з екрана офіційного веб-сайту НБУ від 11.01.2020.

URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/stvoreno-bagatostoronnyu-robochu-grupu-dlya-rozroblennya-propozitsiy-do-proyektu-zakonu-ukrayini-pro-strahuvannya> (дата звернення 29.03.2021)

43. Створено робочу групу для розроблення пропозицій щодо законодавчих змін з питань факторингу: назва з екрана офіційного веб-сайту НБУ від 05.06.2020.

URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/stvoreno-robochu-grupu-dlya-rozroblennya-propozitsiy-schodo-zakonodavchih-zmin-z-pitan-factoringu> (дата звернення 29.03.2021)

44. Біла книга: Майбутнє регулювання діяльності ломбардів. Національний банк України, 2020.

URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_lombard_2020.pdf?v=4 (дата звернення 29.03.2021)

45. Про установу фінансового омбудсмена проект Закону України від 22.08.2018 № 8055.

URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63512 (дата звернення 29.03.2021)

46. Біла книга: Майбутнє регулювання ринку кредитування фінансовими компаніями. Національний банк України, 2020.

URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_credit_fincompanies_2020.pdf?v=4 (дата звернення 29.03.2021)

47. Про споживче кредитування: Закон України № 1734-VIII від 15.11.2016 у ред. від 08.01.2021.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19#Text> (дата звернення 29.03.2021)

48. Про кредитні спілки: Закон України № 2908-III від 20.12.2001 у ред. від 03.07.2020.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2908-14#Text> (дата звернення 29.03.2021)

49. Про кредитні спілки: проект Закону України № 5125 від 22.02.2021.

URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71194 (дата звернення 29.03.2021)

50. Біла книга: Майбутнє регулювання кредитних спілок. Національний банк України, 2020.

URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_KS_2020.pdf?v=4 (дата звернення 29.03.2021)

51. Про кредитній спілки: проект Закону України Національного банку України.

URL:

https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/15072020_law_of_Ukraine_On_Credit_Unions_draft.pdf?v=4 (дата звернення 29.03.2021)

52. Податковий кодексу України: № 2755-VI від 02.12.2010 у ред. від 28.03.2021.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення 29.03.2021)

53. Про надання методологічної допомоги: Лист ДФС України від 28.12.2016 № 41193/7/99-99-12-02-17.

URL: <https://tax.gov.ua/podatki-ta-zbori/zagalnoderjavni-podatki/podatok-na-pributok-pidpri/listi/arhiv/2016-rik/280067.html> (дата звернення 29.03.2021)

54. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 11.12.2018 р, справа № 802/1511/17.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78626503> (дата звернення 29.03.2021)

55. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 22.04.2020 р., справа № 820/980/17.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88886018> (дата звернення 29.03.2021)

56. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 19.12.2019 р, справа № 808/752/17.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86504470> (дата звернення 29.03.2021)

57. Майбутнє у регулюванні небанківського фінансового сектору. Національний банк, 2018.

URL:

https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/NBFIs_regulation_Draft_concept_2018.pdf?v=4 (дата звернення 29.03.2021)

58. Про Фонд гарантування вкладів членів кредитних спілок: проєкт Закону України № 3265 від 18.03.2010.

URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=33521 (дата звернення 29.03.2021)

59. Підсумки діяльності кредитних спілок за I півріччя 2020 року та наглядові дії за результатами аналізу звітності поданої до Національного банку: Звіт Департаменту нагляду за страховим ринком та Управління нагляду за кредитними спілками Національного банку України, 2020 р.

URL:

[https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/%D0%9A%D0%A1%20%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%20%D0%86%D0%86%20%D0%BA%D0%B2%20\(3\).pdf?v=4](https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/%D0%9A%D0%A1%20%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%20%D0%86%D0%86%20%D0%BA%D0%B2%20(3).pdf?v=4) (дата звернення 29.03.2021)

60. Про ломбарди і ломбардну діяльність: проєкт Закону України № 2674 від 26.12.2019.

URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67778 (дата звернення 29.03.2021)

61. Біла книга: Майбутнє регулювання діяльності ломбардів. Національний банк України, 2020 р.

URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_lombard_2020.pdf?v=4 (дата звернення 29.03.2021)

62. Про підприємництво: Закон України № 698-ХІІ від 07.02.1991 у ред. від 29.01.2020.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#Text> (дата звернення 29.03.2021)

63. Про заставу: Закон України № 2654-ХІІ від 02.10.1992 у ред. від 13.02.2020.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2654-12#Text> (дата звернення 29.03.2021)

64. Біла книга: Майбутнє регулювання ринку страхування в Україні. Національний банк України, 2020.

URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_insurance_2020.pdf?v=4 (дата звернення 29.03.2021)

65. Національний банк України. 46 страховиків та 9 кредитних спілок порушили у ІІ півріччі 2020 року обов'язкові нормативи – складені акти про правопорушення. Назва з екрана офіційного веб-сайту Національного банку України від 16.03.2021.

URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/46-strahovikiv-ta-9-kreditnih-spilok-porushili-u-ii-pivrichchi-2020-roku--obovyazkovi-normativi--skladeni-akti-pro-pravoporushennya> (дата звернення 29.03.2021)

66. Про страхування: Закон України № 85/96-ВР від 07.03.1996 у ред. від 10.12.2020.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 29.03.2021)

67. Финансовый клуб. Нужен ли Украине сплит? (стенограмма). Назва з екрана Financial club від 02.07.2018.

URL: <https://finclub.net/video-foto/kruglyj-stol-nuzhen-li-ukraine-split-onlajn-translyatsiya.html> (дата звернення 29.03.2021)

68. Про Фонд гарантування страхових виплат за договорами страхування життя: проєкт Закону України № 2327 від 19.02.2013.

URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45796 (дата звернення 29.03.2021)

69. Коваль О.П. Щодо запровадження Фонду гарантування страхових виплат за договором страхування життя. Журнал Фінанси України № 3, 2014, с. 61-68.

70. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України № 1160-IV від 11.09.2003 у ред. від 01.07.2020.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text> (дата звернення 29.03.2021)

71. План підготовки проєктів регуляторних актів Національного банку України на 2020 рік: Наказ Національного банку України від 05.12.2019 р. №732 – но.

URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/law/05122019_732-no_plan2020.pdf?v=4 (дата звернення 29.03.2021)

72. Інформація про здійснення Національним банком України державної регуляторної діяльності у 2020 році.

URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/law/Zvit_SRA_2020.pdf?v=4 (дата звернення 29.03.2021)

73. Національний банк України. Національний банк пропонує нові правила визначення суми прийнятних активів страховиків. Назва з екрана офіційного веб-сайту Національного банку України від 24.12.2020.

URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-proponuye-novi-pravila-viznachennya-sumi-priynyatnih-aktiviv-strahovikiv> (дата звернення 29.03.2021)

74. Національний банк України. Національний банк оприлюднив ліцензійні умови для небанківських фінустанов. Назва з екрана офіційного веб-сайту Національного банку України від 28.12.2020.

URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-oprilyudniv-litsenziyni-umovi-dlya-nebankivskih-finustanov> (дата звернення 29.03.2021)

75. Національний банк України. НБУ оприлюднив для громадського обговорення проєкт Положення про застосування заходів впливу до учасників ринку небанківських фінпослуг. Назва з екрана офіційного веб-сайту Національного банку України від 16.09.2020.

URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-oprilyudniv-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-polojennya-pro-zastosuvannya-zahodiv-vplivu-do-uchasnikiv-rinku-nebankivskih-finansovih-poslug> (дата звернення 29.03.2021)

76. Національний банк України. Національний банк затвердив нові правила застосування заходів впливу до небанківських фінустанов. Назва з екрана офіційного веб-сайту Національного банку України від 05.02.2021.

URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-zatverdiv-novi-pravila-zastosuvannya-zahodiv-vplivu-do-nebankivskih-finustanov> (дата звернення 29.03.2021)

77. Національний банк України. Національний банк пропонує врегулювати порядок безвиїзного нагляду за небанківськими установами. Назва з екрана офіційного веб-сайту Національного банку України від 29.09.2021.

URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-proponuye-vregulyuvati-poryadok-bezviyznogo-naglyadu-za-nebankivskimi-ustanovami> (дата звернення 29.03.2021)

78. Національний банк України. Затверджено порядок безвиїзного нагляду за учасниками небанківського ринку. Назва з екрана офіційного веб-сайту Національного банку України від 30.12.2021.

URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zatverdjeno-poryadok-bezviyiznogo-naglyadu-za-uchasnikami-nebankivskogo-rinku> (дата звернення 29.03.2021)

79. План підготовки проєктів регуляторних актів Національного банку України на 2021 рік: Наказ Національного банку України від 26.11.2020 № 961- но.

URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/law/26112020_961-n%D0%BE_plan2021.pdf?v=4 (дата звернення 29.03.2021)

80. Про затвердження Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 1992 р. № 731 № 731-92-п.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-92-%D0%BF#Text> (дата звернення 29.03.2021)

81. Інструкція про порядок підготовки, видання, реєстрації, надсилання та систематизації нормативних документів Національного банку України: Інструкція Правління Національного банку України N 313 від 20.12.1995 № va313500-95 у ред. від 21.01.1999.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va313500-95#Text> (дата звернення 29.03.2021)

11.05.2021

Білойван Анна Павлівна

